

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
ALEVİLİK ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ALEVİLİK-BEKTAŞILIK ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

MALATYA İLİ ARGUVAN İLÇESİ ALEVİLİK ALGISİ

Yüksek Lisans Tezi

Ali ALBAYRAK

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Mehmet DÖNMEZ

Ekim – 2024

Malatya

MALATYA İLİ ARGUVAN İLÇESİ ALEVİLİK ALGISI

Ali ALBAYRAK

**Alevilik Araştırmaları Enstitüsü
Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Mehmet DÖNMEZ

Ekim – 2024

Malatya

ETİK BEYANI

İnönü Üniversitesi Alevilik Araştırmaları Enstitüsü Tez Yazım Yönergesi Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada:

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildiririm.

Bu beyanlarımın aksinin ortaya çıkması durumunda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 30/10/2024.

Ali ALBAYRAK

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

ÖZET

ALBAYRAK, Ali. **Malatya İli Arguvan İlçesi Alevilik Algısı** (Yüksek Lisans Tezi), Malatya, 2024.

Son zamanlarda Alevilik ile ilgili birçok akademik çalışma yapılmaktadır. Alevi inanç sistemi ile ilgili saha çalışmaları hız kazanarak, dışa kapalı yapıda yaşayan Alevilerin bilinmeyen özelliklerini ortaya çıkarmaya başlamıştır. Alevilerin tarihi süreç içerisinde karşılaştıkları zorluklar, baskılar, zulümlerle birlikte Alevi kültüründe kültürel farklılaşmalar meydana getirmişlerdir.

Tez çalışmasında Malatya ili Arguvan ilçesinde yaşayan halkın inançsal yapısı ve bu yapının değişimi hakkında bulgulara ve gözlemlere yer verilmiştir. Tez çalışmasında belirtilen amaç doğrultusunda kapsamlı ve derinlemesine bilgi edinmek amaçlı nitel tez çalışması desenlerinden olgu bilim deseni yöntem ve olarak tercih edilmiştir. Tez çalışmasına kartopu örneklem modeli ile belirlenen Malatya ili Arguvan ilçesinin çeşitli mahallelerinde ikamet eden Alevi vatandaşlar dâhil edilmiştir. Katılımcı Alevi vatandaşlar ile yapılan görüşmelerde kendilerine çeşitli sorular yöneltilmiştir. Sorulan sorular içerik analizi yolu ile çözümlenmiştir.

Tez çalışması giriş ve sonuç hariç beş ana başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlıkta tez çalışmasının konusu ve kapsamı, tez çalışmasının amacı ve önemi, tez çalışmasında tercih edilen yöntem ve tez çalışması alanına ilişkin bilgilere yer verilmiştir. İkinci başlıkta Aleviliğin tanımı ve ortaya çıkış sürecinden, üçüncü başlıkta Alevilikte ocak sisteminden, dördüncü başlıkta Alevilikte ibadetlerden, beşinci başlıkta Alevilikte musahiplik ve düşkünlükten, altıncı başlıkta Alevilikte örnek şahsiyetlerden, yedinci başlıkta Arguvan yöresi Aleviliğine ait görüşmelerden elde edilen çeşitli bulgulara yer verilmiştir. Son bölümde ise tez çalışması sürecinde Malatya İli Arguvan İlçesi'nin çeşitli mahallelerinde ikamet eden Alevi vatandaşlarla yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen bulgulara ilişkin sonuçlara yer verilmiştir.

Tez çalışmasında Arguvan ilçesinde yaşayan Alevilerin, Alevilik algısı, bu algının tarihsel yapısı incelenerek bağlı oldukları ocaklar, bağlı oldukları dedeler hakkında bilgiler elde edilmiş ve elde edilen bulgu ve bilgilerin inanç pratikleri üzerine olan etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Mülakat için seçilenlerin her yaştan olmasına özen gösterilerek, Aleviliğin hayatlarına ne kadar etki ettiği, Alevilik öğretilerine ne kadar uygunluğu

yaşların küçüldükçe azaldığı görülmüştür. Eski yaşam tarzlarına kıyasla Alevilik öğretilerine, Dede ve Pir otoriteye olan bağlılığın zayıfladığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, Arguvan, İnanç, İbadet

ABSTRACT

ALBAYRAK, Ali. The Perception of Alevism in Arguvan District of Malatya Province (Master's Thesis), Malatya, 2024.

Recently, many academic studies have been conducted on Alevism. Field studies on the Alevi belief system have accelerated, revealing the unknown characteristics of Alevis living in a closed structure. The difficulties, pressures, and persecutions that Alevis have faced throughout history have led to cultural differentiations within Alevi culture.

The thesis includes findings and observations about the belief structure of the people living in the Arguvan district of Malatya province and the changes in this structure. In line with the stated purpose of the thesis, the phenomenological design, one of the qualitative research designs, was preferred to obtain comprehensive and in-depth information. Alevi citizens residing in various neighborhoods of Arguvan district of Malatya province, determined by the snowball sampling model, were included in the thesis study. Various questions were posed to the participating Alevi citizens during the interviews. The questions asked were analyzed through content analysis.

The thesis consists of five main sections, excluding the introduction and conclusion. The first section includes the subject and scope of the thesis, the purpose and importance of the thesis, and information related to the field of the thesis. The second section covers the definition and emergence process of Alevism, the third section discusses the hearth system in Alevism, the fourth section covers worship in Alevism, the fifth section discusses companionship and delinquency in Alevism, the sixth section covers exemplary figures in Alevism, and the seventh section includes various findings obtained from interviews related to Alevism in the Arguvan region. The final section presents the conclusions related to the findings obtained from interviews with Alevi citizens residing in various neighborhoods of Arguvan district of Malatya province during the thesis study process.

The thesis concluded that the perception of Alevism among Alevis living in Arguvan district, the historical structure of this perception, the hearths they are affiliated with, and the dedes they are connected to were examined, and it was found that these findings and information have an impact on their belief practices. It was observed that the influence of Alevism on their lives and the adherence to Alevi teachings decreased as the ages of the interviewees decreased. Compared to their old lifestyles, it was determined that the adherence to Alevi teachings and the authority of Dede and Pir had weakened.

Keywords: Alevism, Arguvan, Belief, Worship

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYANI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	x
ÖN SÖZ	.xi
1. GİRİŞ	1
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE KAPSAMI.....	2
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	2
1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	2
1.3.1. Verilerin Toplanması.....	3
1.3.2. Verilerin Çözümlemesi	4
1.4. ARAŞTIRMA ALANI	4
1.4.1. Araştırmanın Çalışma Grubu.....	4
1.4.2. Araştırma Alanının Coğrafi Yapısı	4
1.4.3. Araştırma Alanının Tarihçesi	5
1.4.3.1. Selçuklu ve Osmanlı Döneminde Arguvan ve Çevresi	6
1.4.3.2. VII.-IX. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Döneminde Arguvan	6
1.4.4. Araştırma Alanının Demografik Yapısı.....	9
2. ALEVİLİK KAVRAMININ İZAHI	11
2.1. ALEVİLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞI VE TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ.....	11
2.2. ALEVİLİKLE İLGİLİ BAZI KAVRAMLARIN İZAHI	12
2.2.1. Kızılbaşlık Kavramının İzahı.....	12
2.2.2. Bektaşilik Kavramının İzahı	13
2.2.3. Tahtacılar Kavramının İzahı	14
2.3. ARGUVAN İLÇESİNDE ALEVİLİK İZAHI İLE İLGİLİ BULGULAR.....	15
3. OCAK SİSTEMİ	20
3.1.OCAK SİSTEMİNİN İZAHI	20
3.2. ARGUVAN İLÇESİNDE OCAK VE OCAK SİSTEMLERİNİN İZAHI İLE İLGİLİ BULGULAR	21
4. İBADETLER	24
4.1.CEM KAVRAMININ İZAHI	24
4.2. ARGUVAN İLÇESİNDE CEM İBADETİ İLE İLGİLİ BULGULAR.....	25
4.3. ORUÇ KAVRAMININ İZAHI	29
4.4. ARGUVAN İLÇESİNDE ORUÇ İLE İLGİLİ BULGULAR	29
4.5. KURBAN KAVRAMININ İZAHI	32
4.5.1. Görgü Kurbanı.....	33
4.5.2. Muharrem Kurbanı	34
4.5.3. Düşkün Kurbanı.....	34
4.5.4. Abdal Musa Kurbanı.....	34
4.5.5. Dar Kurbanı	34

4.5.6. Hızır Kurbanı	34
4.5.7. Musahip Kurbanı	35
4.5.8. Hıdırellez Kurbanı	35
4.6. ARGUVAN İLÇESİNDE KURBAN İLE İLGİLİ BULGULAR	35
5. ALEVİLİĞİN TEMEL KURUMLARINDAN MUSAHİPLİK VE DÜŞKÜNLÜĞÜN İZAHİ	40
5.1. MUSAHİPLİK KAVRAMININ İZAHİ	40
5.2. DÜŞKÜNLÜK KAVRAMININ İZAHİ.....	41
5.3. ARGUVAN İLÇESİNDE MUSAHİPLİK VE DÜŞKÜNLÜK KAVRAMLARI İLE İLGİLİ BULGULAR	42
SONUÇ	49
KAYNAKÇA	52
A. SÖZLÜ KAYNAKÇA.....	52
B. YAZILI KAYNAKÇA	53
EKLER	56
Ek-1. Fotoğraflar.....	56

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1 Gürge Köyü Cem Evi İçerden Görünüm	56
Fotoğraf 2 Gürge Köyü Cem Evi İçerden Görünüm	57
Fotoğraf 3 Gürge Köyü Cem Evi İçerden Görünüm	57
Fotoğraf 4 Gürge Köyü Cem Evi İçerden Görünüm	58
Fotoğraf 5 Ermişli Köyü İmam Cafer Türbesi Dışarıdan Görünüm	58
Fotoğraf 6 Ermişli Köyü İmam Cafer Türbesi Dışarıdan Görünüm	59
Fotoğraf 7 Ermişli Köyü İmam Cafer Türbesi İçeriden Görünüm	59
Fotoğraf 8 Ermişli Köyü İmam Cafer Türbesi İçeriden Görünüm	60
Fotoğraf 9 Ermişli Köyü Sarı Hıdır Türbesi Dışarıdan Görünüm.....	60
Fotoğraf 10 Ermişli Köyü Sarı Hıdır Türbesi Dışarıdan Görünüm.....	61
Fotoğraf 11 Ermişli Köyü Sarı Hıdır Türbesi Dışarıdan Görünüm.....	61
Fotoğraf 12 Ermişli Köyü Sarı Hıdır Türbesi İçeriden Görünüm	62
Fotoğraf 13 Bozan Köyü Şah Sultan Türbesi İçeriden Görünüm	62
Fotoğraf 14 Bozan Köyü Şah Sultan Türbesi İçeriden Görünüm	63
Fotoğraf 15 Bozan Köyü Şah Sultan Türbesi İçeriden Görünüm	63
Fotoğraf 16 Ektir (Tarlacık) Köyü Şah-ı Merdan Asası.....	64
Fotoğraf 17 Ektir (Tarlacık) Köyü Hasan Efendi Ziyareti	64
Fotoğraf 18 Ektir (Tarlacık) Köyü Hasan Efendi Ziyareti	65
Fotoğraf 19 Ektir (Tarlacık) Köyü Hasan Efendi Ziyareti	65
Fotoğraf 20 Karahüyük Köyü Hatun Cicim Türbesi Dışarıdan Görünüm	66
Fotoğraf 21 Karahüyük Köyü Hatun Cicim Türbesi Dışarıdan Görünüm	66
Fotoğraf 22 Karahüyük Köyü Hatun Cicim Türbesi İçeriden Görünüm.....	67
Fotoğraf 23 Dolaylı (Halpuz) Köyü Ahmet Dede Türbesi Dışarıdan Görünüm.....	67
Fotoğraf 24 Dolaylı (Halpuz) Köyü Ahmet Dede Türbesi İçeriden Görünüm	68
Fotoğraf 25 Dolaylı (Halpuz) Köyü Ahmet Dede Türbesi İçeriden Görünüm	68
Fotoğraf 26 Dolaylı (Halpuz) Köyü Ahmet Dede Türbesi İçeriden Görünüm	69

ÖN SÖZ

Vardıkları her yere iyiliği, merhameti, dürüstlüğü götüren Aleviler, sahip oldukları maneviyatı Ehlibeyte olan sevgilerinden almışlardır. Yaşadıkları zulüm baskı ve zorluklara karşı yollarından ve özlerinden ödün vermeden iyilik doğruluk güzellikler yaymaya devam etmişlerdir. Her ne kadar Alevilik değiştirilmek, asimile edilmek istenmişse de Alevileri kendilerinden olmayanlara da kucak açmış; farklı fikir ve görüşlere hoş görülme olmuştur. Kendilerine taş atanlara, gül atmışlardır.

Araştırmama başladığım andan beri bana desteklerini eksik etmeyen değerli hocam Dr. Hulusi Yılmaz'a, teknik ekipman konusunda bana yardımcı olan değerli hocam Prof. Dr. Ali Ayhan'a, Arguvan'da bana rehberlik eden değerli dostum Evrim Adıgüzel'e, Arguvan Belediye Başkanlığına, araştırmaları ve engin bilgi birikimiyle yoluma ışık tutan Antropolog Hüseyin Şahin'e, Dedem Süleyman Sönmez'e, yazım hatalarını düzeltme konusunda verdikleri destekten dolayı hocalarım Semih Aslan ve Muhammet Ekinci'ye, Ablam Neslihan Albayrak'a ve danışmanım Prof. Dr. Mehmet Dönmez'e teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim.

Ali ALBAYRAK

Ekim-2024

1. GİRİŞ

İnsanlığın dünyaya geldiği eski çağlardan bu yana hayatlarını ve sosyal ilişkilerini düzenleyen kurallar genellikle dini ve ahlaki kurallardan oluşmuştur. Birçok dini kurallarda Peygamberlerin liderliğinde oluşturulan bu kurallar toplumlar arasında farklılıklar göstererek farklı inanç ve ritüeller ile karşımıza çıkmıştır. Anadolu Alevileri de benzer şekilde İslamiyet'in içerisinde yer almasına karşın kendine has inanç pratiklerine sahiptir. Bu inanç pratikleri ve etik kurallar günümüze kadar bozulmayan bir yapı ile karşımıza çıkmıştır.

Hz. Ali'ye bağlılık anlamında kullanılan Alevilik kavramı, başlangıçta Hz. Muhammed ve ailesine yani bir diğer deyişle Ehlibeyt'e olan bağlılıkla başlarken zamanla Hz. Ali ve evlatlarını seven ve onun yolundan gidenler için kullanılmıştır. Tarihsel süreçlerde birçok baskı ve zulümle karşı karşıya kalan Aleviler kırsal veya dağlık alanlara çekilerek oralara yerleşmişlerdir. Anadolu'ya göç eden Türkmenlerinde konargöçer yaşam tarzları ile Alevilerle ilişki kurmuş ve bu sayede İslam dinini tanımışlardır. Türkmenler kendi kültürleri ile İslam kültürünü bir arada sürdürmüşler bu sayede de Aleviliği benimsemeleri kolay ve hızlı olmuştur.

Arguvan ilçesinde gelen göçlerin büyük bir kısmı Elâzığ, Tunceli ve Erzincan tarafından olmuştur. Bölgede yaşam genelde kırsal kesimlerdeki köylerdedir. Köylerin bir kısmı dağlık alanlarda yer almaktadır. Köyler genelde birbiri ile akraba olan köylülerden oluşmaktadır. Köyler arasında mesafenin azlığı köyler arasındaki etkileşime sebep olmuştur. Bölgede bulunan dedelerin talipleri üzerindeki otoritesi ve köylerde musahiplik ve düşkünlük gibi kurumlar toplumsal düzeni sağlamıştır. Musahiplikle köylerde sosyal yardımlaşma birlik beraberlik sağlanarak musahip olanların birbirleri üzerinde bir otokontrol kurmaları sağlanmıştır. Düşkünlük ile de köylerde suç işleyenlerin, hataya düşenlerin ıslah olması sağlanarak düzen ve adalet pekiştirilmiştir.

Aleviliğin Arguvan ilçesinde yaşayanlar üzerinde büyük etkisi görülmektedir. Bunun en güzel örneği ise bölge halkının isimlerinin Ehlibeyt mensuplarından almaları verilebilir. Günümüz de köylerde dönemseller olarak cemler yapılmaya devam etmektedir. Köy halkı Muharrem ayında oruçlarını tutarlar ve Muharrem ayının on ikinci gününde ise aşurelerini yaparlar. Bunların yanı sıra köylerde Abdal Musa lokması ve çeşitli türbelerde kurbanlar kesilip lokma pişirilerek dağıtılmasına rastlamak mümkündür.

Ayrıca Arguvan ilçesindeki Alevilerde canlı olan her şey değerli kabul edilmiş, cana kıymak çok büyük günah ve suç olarak benimsenmiştir. Kim olursa olsun hangi dine bağlı olursa olsun masum günahsız birini suçsuz yere öldürmeye şiddetle karşı çıkmışlar, kendilerine sığınan sivil insanları korumuşlardır. Öte yandan yiyip içme, yolculuğa çıkma, ev içindeki durumlar gibi günlük yaşam içerisinde de Aleviliğe has özellikler görmek mümkündür. Arguvan ilçesinde Alevilerin genelinde Muharrem ayının önemli bir yer tuttuğu, Kerbela olayı ile ilgili halkın gönüllerinde derin izler olduğu belirlenmiştir. Ayrıca Alevi dedelerin emirleri peygamberin emri gibi kabul edilmiş ve saygıyla uygulanmıştır.

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE KAPSAMI

Araştırmanın konusunu sosyokültürel boyutuyla Malatya ili Arguvan ilçesindeki Alevilerin inanç dünyası oluşturmaktadır. Alevilikle ilgili akademik olarak Malatya ili Arguvan ilçesinde yaşayan Alevilerin tümünü kapsayan bir çalışmanın mevcut olmaması, yöre Alevilerinin aşiretler halinde birbirinden uzak köylerde yaşıyor olması ve farklı ocak ve dedelere bağlı olmaları bu araştırmayı gerekli kılmıştır. Bu çalışma daha önce Alevilikle ilgili yapılan saha araştırmalarına katkı sağlayacağı gibi Alevilikle ilgili farklı saha çalışmaları ile karşılaştırma olanağı da sunmaktadır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmada Malatya ili Arguvan ilçesindeki Alevilerin inanç dünyasının sosyokültürel yapısını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda yapılan araştırma, alanda yapılan tek çalışma olup, özgünlüğü ile önem taşımaktadır. Çalışma sahada yapılan gözlem ve mülakatlarla gerçekleştiğinden yöredeki Alevilerin sahip olduğu özellikler, bağlı olduğu ocaklar, tabi oldukları dedeler vb. konular hakkında ayrıntılara ulaşılmıştır. Yapılan araştırmanın Malatya ili Arguvan ilçesinin Alevilik inanç dünyası ile ilgili araştırma yapacaklara kaynak oluşturması açısından önemli olduğu söylenebilir.

1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Fenomenoloji deseni, farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2016: 66). Bu çalışmada kartopu örneklem modeli kullanılmıştır.

1.3.1. Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri Malatya ili Arguvan ilçesinin çeşitli mahallelerinde ikamet eden 23 Alevi vatandaşla yapılan görüşmeler neticesinde toplanmıştır. Veri toplama sürecinde araştırmacının araştırma yapılan bölgede çalışmasından dolayı ilk etapta Alevi yerleşim birimlerinin olduğu alanlar belirlenmiştir. Daha sonra belirlenen yerleşim birimlerindeki mahalle muhtarları ile iletişime geçilerek görüşme yapılacak kişiler belirlenmiştir. Görüşme yapılacak Alevi vatandaşlar belirlendikten sonra kendileri ile iletişime geçilerek görüşme için randevu tarih ve zamanı belirlenmiştir. Bu arada araştırmaya katılım gösterecek Alevi vatandaşları belirlenirken öncelikle dede ailesine mensup kişilerden olmasına dikkat edilmiştir. Daha sonra Alevi inanç kültürünü bilfiil yaşayan kişilerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, mülakata katılan kişilerin onayı alındıktan sonra ses kayıt cihazı özelliği olan bir araç ile kayıt altına alınmıştır. Görüşme sırasında araştırmacı görüşme notları olarak derinlemesine yanıt alabilmek için katılımcılara sonda sorular yönelmiştir. Veri toplama sürecinde araştırmacının yöre halkı ile iletişimi ve muhtarların katkıları ile görüşmeler herhangi bir engele takılmadan gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler samimi bir ortamda sohbet havasında gerçekleştirilerek katılımcının daha kapsayıcı cevaplar vermesi sağlanmıştır. Bu süreçte aynı yörede birden fazla kişiyle görüşmeler gerçekleştirilerek araştırmanın verilerinin geçerlik ve güvenilirliğinin sağlanmaya çalışılmıştır. Görüşmeler sırasında araştırma süreci ve araştırmanın yapıldığı yöreden çeşitli resimler alınarak sürecin resmedilmesi sağlanmıştır. Ayrıca araştırma yapılan yöredeki türbe ve ziyaretler incelenerek resmedilmiştir. Bunun türbe ve ziyaretlerin varsa özel hikâyesi kayıt altına alınmıştır. Katılımcı Alevi vatandaşlar ile yapılan görüşmelerde kendilerine 16 soru yöneltilmiştir. Bu sorular şu şekildedir:

1. Alevilik nedir? Nasıl tanımlarsınız?
2. Alevilik nasıl ortaya çıkmıştır? Kökeni sizce nereye dayanır? Arabistan, Orta Asya ve Anadolu mu?
3. Aleviliği kimden ve nasıl öğrendiniz? Aile büyükleriniz ne zamanda beri Arguvan ilçesindeler? Aslınız (şeceranız) nereye dayandığı hakkında bilginiz var mı?
4. Yakın ilçeler hatta yakın illerdeki Alevilik inancı arasında farklılık var mı?
5. Arguvan'da var olan ocaklar hangileridir?
6. Ocağınızın yayıldığı yerler nereleridir?
7. Arguvan'daki ocakların hiyerarşik ilişkisi nasıldır?
8. İlçenizde (ya da köyünüzde) cem yapılıyor mu? Yapılıyorsa ne sıklıkta yapılmakta?

9. Oruç tutuyor musunuz?
10. Hangi oruçları tutuyorsunuz? Bu oruçlardan sonra hangi ibadetleri yapıyorsunuz (aşure, lokma vb.)?
11. Kurban kesiyor musunuz? Hangi durumlarda kurban kesersiniz?
12. Musahiplik nedir?
13. Kimler musahip olabilir? Sizin musahibiniz var mı?
14. Düşkünlük nedir? Bir kişinin sizce nasıl düşkün olabilir?
15. Çevrenizde düşkün olan var mı? Neden düşkün ilan edildi?
16. Günümüzde bu iki kavram devam etmeli miydi? Faydaları ve zararları neler olurdu?

1.3.2. Verilerin Çözümlemesi

Veri toplama sürecinde katılımcı Alevi vatandaşlarla yapılan görüşmelerde elde edilen veriler öncelikle bilgisayar ortamında Microsoft Word dosyasına aktarılarak metin haline getirilmiştir. Metin haline getirilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur (Selçuk, Palancı, Kandemir, & Dündar, 2014: 431) Araştırmada elde edilen veriler araştırmacı tarafından içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. İçerik analizi yapılırken katılımcılara KK1, KK2, KK3... gibi kod isimler verilmiştir. İçerik analizi yapılırken görüşme formu ile toplanan verilerdeki katılımcı görüşleri yazılı metin haline getirilmiştir. Devamında yazılı metne dönüştürülen verilerin değerlendirilmesi yapılmıştır.

1.4. ARAŞTIRMA ALANI

1.4.1. Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2023-2024 eğitim-öğretim yılında Malatya ili Arguvan ilçesinin çeşitli mahallelerinde ikamet eden 20 Alevi vatandaş oluşturmaktadır. Çalışma grubundaki Alevi vatandaşları amaçlı örnekleme yöntemlerinden kartopu örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Araştırmaya katılanların Alevi olması, Malatya ili Arguvan ilçesinin mahallerinde de ikamet etmeleri, gönüllü olmaları ölçüt olarak belirlenmiştir. Bu ölçütlerin Malatya ili, Arguvan ilçesindeki Alevilerin inanç dünyasının sosyokültürel açıdan daha iyi tanınmasına katkı vermesi beklenmektedir.

1.4.2. Araştırma Alanının Coğrafi Yapısı

Arguvan'ın yüzey şekilleri genellikle engebelerdir. İlçenin kuzeyi dağlık araziye sahipken, güneyi daha düz ve ova özellikleri göstermektedir. Göldağı bölgesinin en yüksek

dağı olup, Arapgir ile Arguvan arasındadır. Bu dağlık alanlar, tarım ve hayvancılık faaliyetlerini sınırlamakla birlikte, bölgenin doğal güzelliklerine katkıda bulunmaktadır.

Arguvan ilçesinin doğu sınırından geçen Fırat Nehri dışında büyük bir akarsu bulunmamaktadır. Ancak, ilçede dere ve çay niteliğinde birkaç su kaynağı mevcuttur. Bunlar arasında Şotik Çayı, Bömere Deresi, Morhamam Deresi, Çavuş Çayı ve Söğütlü Çayı bulunmaktadır. Bu su kaynakları, bölgenin tarım faaliyetleri için önemli olup, düzensiz debileri nedeniyle zaman zaman su sıkıntıları yaşanabilmektedir.

Arguvan ilçesi, iklim bakımından kışları az yağışlı ve soğuk, yazları ise kurak ve sıcak bir iklime sahiptir. İlçe, en çok yağışlı ilkbahar mevsiminde almaktadır. Toprak düzeyi genellikle çıplak olup, kuzey ve kuzeybatısında bozuk baltalık ve orman vasfını yitirmiş meşe örtüsü bulunmaktadır. Bu bitki örtüsü, bölgenin ekolojik dengesini korumakta ve yerel halkın yakacak ihtiyacını karşılamaktadır¹.

Arguvan ilçesi, 2. derece deprem kuşağında yer almaktadır. Asrın felaketi olarak adlandırılan 6 Şubat depremleri ile ilçede hasarlar meydana gelmiştir. İlçenin kuruluş tarihinden bu yana 1967, 1977 ve 1988 yıllarında meydana gelen heyelan ve çökmeler nedeniyle üç defa yer değiştirmiştir. Bu doğal afetler, bölgenin yerleşim düzenini etkilemiş ve yeni yerleşim alanlarının oluşturulmasına neden olmuştur. (Akbulut, 2011: 471-492).

Arguvan'ın coğrafi yapısı, tarım ve hayvancılık faaliyetleri için uygun koşullar sunmaktadır. İlçede buğday, arpa, nohut gibi tarım ürünleri yetiştirilmekte ve küçükbaş hayvancılık yaygın olarak yapılmaktadır. Ancak, engebeli arazi yapısı ve su kaynaklarının düzensizliği, tarım faaliyetlerini zaman zaman zorlaştırmaktadır.

Arguvan ilçesinin coğrafi yapısı, bölgenin doğal ve beşerî özelliklerini şekillendiren önemli bir faktördür. Dağlık ve engebeli araziler, su kaynaklarının düzensizliği ve iklim koşulları, ilçenin tarım ve hayvancılık faaliyetlerini etkilemektedir. Bununla birlikte, Arguvan'ın doğal güzellikleri ve zengin bitki örtüsü, bölgenin ekolojik dengesini korumakta ve yerel halkın yaşamını şekillendirmektedir².

1.4.3. Araştırma Alanının Tarihçesi³

Arguvan ilçesi Malatya iline 70 kilometre mesafededir. Kuzeyinde Sivas'ın Divriği ilçesi, batısında Hekimhan, güneybatısında Yazıhan doğusunda, Elâzığ ili bulunur. Doğu Anadolu Bölgesi'nde Malatya iline bağlı bir ilçe olan Arguvan, doğu ve kuzeydoğuda Arapgir, batıda Hekimhan, kuzeyinde Sivas ile Divriği ilçesi, güneyde

¹ Malatya Valiliği web sitesinden alınmıştır.

² <https://tr.wikipedia.org/wiki/Arguvan> web sitesinden alınmıştır.

³ Antropolog Hüseyin ŞAHİN'in *Ozan Abbas Ekici Mezarının İşareti Kırmızı* kitabından alınmıştır.

Malatya Yazihan ilçesi ve Elâzığ (Fırat Nehri ve Karakaya Baraj Gölü) ile çevrilidir. İlçe toprakları dağlık ve engebeli bir arazi yapısına sahiptir. Büyük bir bölme Sivas'ta bulunan yama dağının uzantıları ilçe topraklarını engebelenlendirmektedir. Arguvan İlçe merkezi yerleşim alanı, heyelandan dolayı birkaç defa yer değiştirmiştir.

1.4.3.1. Selçuklu ve Osmanlı Döneminde Arguvan ve Çevresi

Arguvan ve çevresi Selçuklu dönemi ile ilgili yazılı kaynaklarda bilgiler sınırlıdır. İlçenin kuzeyindeki Güngören (Kadabela) yöresinde bulunan Karahan ile Alhasuşağı Köyü Kızılca Han adlı kervansaraylar, bu yöreden Selçuklular döneminde Divriği istikametinde bir Kervan yolu güzergahı olduğunu kanıtlar.

Selçuklu döneminde önemli işlek bir yol güzergahı Arguvan üzerinden geçmiş olup, bu güzergahtaki hanlardan birisi de Kızılca Han'dır. Malatya'nın Arguvan ilçesinden Divriği'ye giden yolda Kömürlük ile Yoncalı köyü arasında asfaltın 30 metre batısında, Alhasuşağı Köyü sınırları içerisinde bir menzil hanıdır (Aytaç, 2013: 73-81).

1.4.3.2. VII.-IX. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Döneminde Arguvan

Honigmann, Bizans Devleti'nin doğu sınırı adlı çalışmasında; Arguvan'ın kuruluşundan söz ederken Argün (şimdiki Arguvan) Skylitzes'e atıfta bulunarak (9. yüzyılda Pavlikanlar tarafından Malatya Emir'inin yardımıyla Divriği'den evvel kurulmuş olan ilk şehirden olduğunu ifade eder (Honigmann, 1970: 53).

Yine Hanigmann Eymirköy'den bahseder ve "Emirkeu"i Arguvou'nun batısındadır diye bahseder. Yine Malatya maddesinde yazmış olduğu gibi Yarpuz (Halpuz) yanındaki Emerly (Eymir) değildir. Sebasteia'dan Melite'neye Kuruçay vadisinden geçerek giden yola yakın, Hasan Batrik'in kuzeydoğusunda Arguvan'ın batısında bir yerdedir demektedir (Honigmann, 1970: 53).

Arguvan'ın ilk öne Pavlikanlar tarafından kurulduğu tezi ileri sürülse de Ersin Gürsoy tarafından ortaya sürülen diğer bir tez ise Argun nahiyesinden adının İlhanlılar ve Memlukler zamanında, şehrin (Malatya) idaresinde önemli bir yeri olan Cemalettin Hızır'ın soyundan Argun Şah Hatun'a izafeten Argun olarak belirlediği anlaşılmaktadır (Gülsoy, 2009: 14).

Pavlikanların yöredeki durumu şöyle açıklanmaktadır: Pavlikanlar; Divriği civarında yoğunlaşarak Divriği'de bir kale inşa edip burayı merkez edinirler. 8. yüzyılın başlarında İslam ordularının bölgeye nüfus etmesi ile, Müslümanlar tarafından destekledikleri ve Bizans'a karşı saldırılarda Arapların yanında yer aldılar (Çoğ, 2008: 80).

Anadolu'daki Pavlikan takibini öncülük eden piskopos Niksar piskoposu Thomas idi. Piskopos Thomas birçok Pavlikanın tutuklanmasını ve idam edilmesini sağladı (813-820). Bu dönemden sonra Pavlikanlar, Bizans ile sadece misyonerlik faaliyetleriyle değil Askeri güçleriyle mücadele etmeye başladılar. Pavlikanlar oluşturdukları bu milis gücün adı “Astatoi” olarak bilinmektedir parlak yanlardan oluşan bir birlik Thomas’ı öldürdükten sonra Malatya Emiri Ömer bin Ubeydullah'tan sığınma istediler. Emir onlara Arguvan kalesini verdi (835-836) (Gürsoy, 2020: 122).

Anadolu'da Bizans dağıttığını yaşı küçük olan III. Mikhail'in yerine tahta geçen Theodor; Karbeas'ın önemli görevde olan ve Pavlikan olarak suçlanan babası öldürülünce, Karbeas bir rivayete göre 5000 ile 7000 arasındaki askeri ile Arguvan'a giderek Malatya Emiri Ömer bin Ubeydullah'a katıldı. Sonrasında ise 855 yılında bir kale inşa eden topluluk argo ondan ayrılmıştır (Gürsoy, 2020: 122).

Gürsoy bugün Arguvan olan yerleşim yerinin ismi o dönemde de argan ve argeus olarak ifade edildiğini belirtmektedir (Gürsoy, 2020: 82).

Başka bir görüşe göre ise; 8 yüzyıla ait Arapça kaynaklarda Argauin adı kaydedilmiştir. Sözcüğün her iki biçimi de çoğul halde olup” Argalar” veya “Argavlar” anlamını ifade eder. 11. yüzyıla ait Ermenice vakayinamelerde ise Argawan adı kullanılmıştır. Bilge Umar eski bir Anadolu dilinde Argawana adının “gümüş yeri” anlamına Gelmesi ihtimali üzerinde dursa da bu görüşün belgesel temeli zayıftır.

Bugün Malatya'nın bir ilçesi olan Arguvan, Osmanlı klasik döneminde Malatya'nın nahiyesiydi. Bu nahiyenin adı 1519 Yılı sayımının icmal defterinde Argadun, vakıf ve mülk defterlerinde ise Argun olarak ifade edilmektedir. Daha sonraki tarihlerde Arğavun şekline dönüşen bu ismin, 1519 yılındaki Osmanlı ilk tarihinde kullanım şekli oldukça dikkat çekicidir. Çünkü bu yerleşim yerinin adının Argun ya da Argadun olarak ifade edilmesi bugüne kadar bilinmeyen bir husustu (Gülsoy, 2009: 13).

Çeşitli kaynaklarda tekrarlanan yanlış aktarımlardan bazıları ise; yörede erguvan çiçeği yetiştirildiğinden buraya Erguvan/Arguvan adının verildiğidir. Yine kimilerine göre Eskiden yörede arıcılık yapılmış, yörede Arı kovanlarının çok olmasından dolayı yöreye “Arıkovanı” denilirmiş bu isim değişikliğine uğrayarak “Arguvan” olmuştur. Kimilerine göre ise kovmak kelimesine göre de govmak şeklinde Söylenir” Er-govan” ismi, erkek ve yiğit kovan anlamına gelmektedir. Arguvan yöresi tarihi çeşitli kaynaklardan hareketle değerlendirilerek rivayete dayalı hataların giderilmesi amaçlanmıştır (Şahin, 2017: 12).

Kimilerine göre ise Orta Asya'dan Argunlar isminde bir Türk kavmi bulunmaktadır. Arguvan halkı bu kavimden ayrılmış ve Anadolu'ya gelen ilk Türk kavmidir. Argun ismi değişikliğe uğrayarak Arguvan olmuştur.

1519 idari taksimatta Argadun/Argun nahiyesi olarak yazılmış olan yörenin vergisi Musul Sancak Beyi'nin hâsları Halebi akçe olarak senelik 83665 akçe vergi ödüyordu. 1560 tahririndeki idari taksimatta adı ise Arğavun olarak kaydedilmiştir (Gülsoy, 2009: 10).

Argadun/Argun'un köy hane sayısı 1520(1519) ve 1530'da 16 hane, 2 mezradan ibaret köyün 3247 akçe; 1547'de 13 hane, 4 mezra ve 1530 da 3237 akçe vergisi bulunmaktadır. 1530'da yarım malikane hissesi Buti evladı mülkü, yarım malikane hissesi ise Yusuf b. Abdullah ve Seydi Mehmet b. Seydi Ahmet mülkü idi. 1547'de 172 hisse Buti evladına, 1/2 mülk hissesi de Yusuf b. Ahmet İsmail'e bağlanmış olan köyün divanı hissesi mirliha hassıdır. Bu tarihte köyün toplam hasılı 1700 akçedir (Aksüt, 2002: 231-232). 16. yy. da tutulan kayıtlarda hem Arğavun hem de merkez durumundaki Tahir'in adları geçmektedir.

1560 vergi sayımında; 28 hane olan yerleşme, 56 neferan (Erkek Kişi), 9,5 isme yazılı vergi (Çift), yarım çiftten az vergi veren (Ekunlu) 6, adına işleyecek toprağı olmayan 11, mücerred 28 olarak kayıtlıdır. Vakıf hissesi Tuli evladından Seydi Ahmet'in oğulları Seydi Ömer ve Şah Ali'ye ait olup, mülk hissesinin 1/3'ü Yusuf b. Hamza'ya bağlanır. Divanı hisse ise padişah hassıdır. Bu tahrirde köy hasılı toplamı 4683 akçe olarak tespit edilmiştir. Köy ahalisi koyun-keçi beslemekte, arıcılıkla uğraşmakta, ziraat yaparak buğday, arpa, darı, pamuk ile bostan ürünleri ziraatı yapmaktaydı (Yinanç & Elibüyük, 1983: 170).

İlçe merkezi olana kadar bir köy durumundaki Arguvan 1893 sayımında 77 haneli, 291 nüfuslu bir yerleşim yeridir. 1312 (M.1894-1895) Ma'mûret'ül-Aziz Salanmelerinde Arğavun Nahiyesine ait 36 yerleşim yerinin adı geçer. Nüfus olarak nüfus büyüklüğüne göre İsa (886), Karahüyük (604), Tahir (486), Eymir (402), Şotik (345) olarak sıralanmaktadır. Arguvan'ın merkezi sayılabilecek Tahir Köyü/Mahallesi nüfusu yüksek olan yerler arasında görülebilmektedir. Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umumiye'lerde ise Arguvan Mekteb-i Rüştîyesi'nden söz edilerek burada 35 talebe, 1 Hademe'nin olduğu, Muallim-i sâni ve Rık'a muallimi'nin ise Habip efendi olduğu belirtilmiştir ki, bu 1894 yıllarında Arguvan'da bir ortaokul olduğu anlaşılmaktadır (Işık, 1998: 296-300).

Osmanlı döneminde Tahir Bucağı adı ile Arapgir'e bağlı olan Arguvan, sonradan ilçe olarak Diyarbakır'a bağlanmış 1873 yılında da Tahir adıyla Keban'a bağlı bir nahiyeye haline getirilmiştir. Cumhuriyetin ilanıyla merkez ilçesi olarak Malatya'ya bağlanmış,

1954 yılında Tahir nahiyesi merkez olmak üzere, Arguvan ismi ile Malatya iline bağlı bir ilçe konumuna getirilmiştir.

Günümüzden 20 yıl kadar öncesinde yaşlılar Arguvan'a "Değerköy" de demekteydi. Şimdi bu tanımlama unutulmuştur. On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair" başlığını taşıyan 6360 numara ve 12.11.2012 tarihli yasanın 1. Maddesi'nde "Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa ve Van illerinde, sınırları il mülki sınırları olmak üzere aynı adla büyükşehir belediyesi kurulmuş ve bu illerin il belediyeleri büyükşehir belediyesine dönüştürülmüştür. Malatya'nın Arguvan İlçesine bağlı 46 köy ve 5 mahalle bulunmaktayken, Köyler de mahalle haline gelmiş ve köy olmaktan çıkartılmıştır.

1.4.4. Araştırma Alanının Demografik Yapısı

Arguvan, Malatya iline bağlı bir ilçedir ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer almaktadır. İlçenin demografik yapısı, tarih boyunca birçok kültüre ev sahipliği yapmasından dolayı bölge zengin bir kültür yapısına sahiptir.

Arguvan ilçesinin nüfusu, tarih boyunca çeşitli göç hareketlerine maruz kalmıştır. 1950'li yıllarda yaklaşık 18.735 olan nüfus, 1960'larda 20.899'a ulaşmıştır. Ancak, 1980'li yıllardan itibaren ilçeden büyük şehirlere ve yurtdışına göçler başlamış ve bu durum nüfusun azalmasına neden olmuştur. 2018 yılı itibarıyla ilçenin nüfusu 8.157 olarak kaydedilmiştir. Bu göç hareketleri, ilçenin demografik yapısını önemli ölçüde etkilemiştir.⁴

Arguvan ilçesi, etnik ve dini çeşitliliği ile dikkat çekmektedir. İlçede yaşayan nüfusun büyük bir kısmı Alevi Türkmenlerden oluşmaktadır. Alevi nüfus, ilçenin sosyal ve kültürel yapısında önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, ilçede az sayıda Sünni Kürt ve Sünni Türk nüfusu da bulunmaktadır. Bu etnik ve dini çeşitlilik, Arguvan'ın kültürel zenginliğini artırmaktadır.

Arguvan ilçesi, birçok köy ve yerleşim yerinden oluşmaktadır. İlçeye bağlı köyler arasında Narmikan, Parçikan, Tatkinik ve Çevreli gibi yerleşim yerleri bulunmaktadır. Bu köyler, tarih boyunca çeşitli etnik ve dini grupların bir arada yaşadığı yerler olmuştur. Özellikle Narmikan ve Parçikan köyleri, Alevi Kürt topluluklarının yoğun olarak yaşadığı yerlerdir.

---

⁴ Devlet İstatistik Enstitüsü ve Türkiye İstatistik Kurumu arşivlerinden 23 Ekim 1955, 23 Ekim 1960 tarihlerinde yapılan nüfus sayımlarından; Arguvan Kaymakamlığı web sitesinden elde edilmiştir.

Arguvan ilçesinin ekonomik yapısı, tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. İlçede buğday, arpa, nohut gibi tarım ürünleri yetiştirilmekte ve küçükbaş hayvancılık yaygın olarak yapılmaktadır. Ancak, göç hareketleri nedeniyle ilçede iş gücü azalmış ve bu durum ekonomik faaliyetleri etkilemiştir. İlçede ayrıca hizmet sektörü de gelişmiştir, ancak bu sektör tarım ve hayvancılığa kıyasla daha sınırlı bir istihdam sağlamaktadır

Arguvan ilçesinde eğitim ve kültürel faaliyetler de önemli bir yer tutmaktadır. İlçede çeşitli okullar ve eğitim kurumları bulunmaktadır. Ayrıca, Arguvan Ozanları ve Türküleri, ilçenin kültürel kimliğini yansıtan önemli unsurlardır. Her yıl düzenlenen Arguvan Türkü Festivali, ilçenin kültürel zenginliğini ve sosyal dayanışmasını pekiştirmektedir.

Arguvan ilçesinin demografik yapısı, tarih boyunca çeşitli etnik ve dini grupların etkisi altında şekillenmiştir. Göç hareketleri, ilçenin nüfusunu ve ekonomik yapısını etkilemiş, ancak ilçenin kültürel zenginliği ve sosyal dayanışması korunmuştur. Alevi Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı Arguvan, zengin kültürel mirası ve sosyal yapısıyla dikkat çekmektedir.

2. ALEVİLİK KAVRAMININ İZAHI

2.1. ALEVİLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞI VE TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

“Alevi” teriminin anlamına baktığımızda birçok kavramsal yanlışlıkla karşılaşmaktayız. Bu yanlışlar Aleviliği ve Aleviliğe gönül vermiş insanları yıpratmaktadır. Kelime olarak baktığımızda Alevilik; Hz. Ali’ye mensup olan, Hz. Ali soyundan gelmiş, Hz. Ali’ye gönül veren ve Hz. Ali’yi sevenler anlamına gelmektedir. Alevi kavramı, Melikoff’a göre İran’da Hz. Ali soyundan gelen anlamına gelmenin yanı sıra (Melikoff, 1994: 53), Keskin’ e göre de Türkiye’de Hz. Ali’yi seven ve onun yolundan giden olarak adlandırılır (Keskin, 2004: 39).

Arapça Sözlüğe baktığımız zaman Hz. Ali’ye bağlı olan ve ondan taraf olan olarak kabul edilir. Hz. Peygamberin vefatının ardından onun yerine Hz. Ali’nin Hz. Peygamberin vasisi olarak devam etmesi, başka bir deyişle ilk Halife olarak Hz. Ali’nin tayin edilmesini destekleyenler “ashab-ı Ali veya Şia-i Ali” olarak isimlendirilmişlerdir.

Anadolu’da Alevilik kavramı Ali’nin evi veya ev halkı anlamı olarak da karşımıza çıkmaktadır. Hz. Ali’nin evinden kasıt olarak “Ehlibeyt” kavramı olarak karşımıza çıkar. Ehlibeyt kavramı ile de Hz. Muhammed (sav) ailesi veya ocağı olarak kabul edilir (Eröz, 1990: 33).

Alevilik kavramı ile ilgili olarak yapılan araştırmalarda Anadolu’daki Aleviliğin tarihteki üç farklı olaydan etkilendiği ve bu olaylarla bugünkü halini aldığı bilinmektedir. Bu olaylardan ilki hilafetten kaynaklı olarak çıkan olaylara dayanmaktadır. İslamiyet’in Anadolu’ya gelmesi ile Hz. Ali’ye hilafet konusunda yapılan haksızlığın etkileri de gelir. İkincisi ise Orta Asya’dan ve İran’dan Anadolu’ya giren Türkmenlerin ve diğer halkların kendileri ile getirdikleri inanç ve kültürlerinin etkisi. Üçüncü ve son olarak da Anadolu’da yaşamış eski kültür mirası ve eski inanç yapısıdır (Şener, 2004: 58).

Bu üç etkileşimin arasında en önemli belirleyici olarak Anadolu’da yaşamış eski kültür mirası ve eski inanç yapısı ikincisi ise İslamiyet içerisindeki hilafet sorununun etkisidir. Dolayısıyla Anadolu Aleviliğinin kökeni, X. asırda giderek artarak İslamiyet çatısı altında başlayan, daha çok eski inançların altında, bu yeni dini kendi sosyoekonomik yapılarına uyarlayan ‘göçebe Türkmen’ tarihi ile ilgilidir. Anadolu Aleviliği Bektaşiliği, ilk Türklerin Asya’daki İslam öncesi inançlarında kendisini göstermekle birlikte, oluşumunda birçok evreden geçmiş, gelişmesi yüzyıllar boyu sürmüş, Gök Tanrı kültü, tabiat kültleri, atalar kültü ile Şamanizm, Budizm, Zerdüştilik ve Maniheizm gibi pek çok

dini ögenin birleşmesinden meydana gelmiş bir senkretizmdir (Melikoff, 1994: 32). Buradan da yola çıkarak Alevi kelimesinin ‘alev’ kelimesinin kökeninden geldiği yanılığı da karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki bu yanılığı ile Aleviliğin ateşe tapındıkları anlamını vermeye çalışmışlardır.

Özet olarak Alevilik, temelini sözlü kaynaklardan günümüze aktarmıştır. Ancak günümüze az da olsa kalan bazı eserlerin geldiğini görmekteyiz ve bu eserleri; Velayetnameler, Deyişler, Nefesler ve Buyruklar olarak sayabiliriz. Günümüzde kaynak olarak en çok kullanılan eserlerin başında İmam Cafer-i Sadık Buyruğu gelmektedir. Aleviliğin esaslarını düzenleyen ve günümüze aktaran bir kaynak olarak kabul edilmektedir.

2.2. ALEVİLİKLE İLGİLİ BAZI KAVRAMLARIN İZAHI

Türklerin İslamiyet ile tanışmalarında göçebeliğin ve kırsal kesimlerde yaşamının etkisi ile Sünni inançtan farklı olarak, kendilerine özgü bir İslam inancını benimsemişlerdi. Moğol istilaları ile Anadolu’ya gelen Türkler, Babailer İsyanı ile Anadolu’da Aleviliğin yayılmasında önemli bir paya sahip olmuşlardır. Bu isyan ardından ortaya çıkan ve Anadolu Aleviliğine yön veren temel yapılar:

2.2.1. Kızılbaşlık Kavramının İzahı

Kızılbaşlık kavramı Anadolu’da, Şah İsmail Hatayi’nin Babası Şeyh Haydar ile başlar. Şeyh Haydar, müritlerine üniformaya benzeyen bir kıyafet ve başlarına da Tac-ı Haydari denilen on iki bölmeli ve kızıl bir kavuk giydirmiştir. On iki dilim İsnaaşeriyeye olan mezheplerinin görüşüne uygun olarak ehlibeytten olan on iki imamı ifade eder ve her dilimin üzerinde birer imamın ismi işlenmiştir. Dini propaganda neticesinde Kızılbaşlık, siyasî anlamının yanında inancı da niteleyen anlam kazanmasına rağmen, Safeviler’in tarih sahnesinden çekilmesiyle kavramın siyasî yönü zayıflamış inanç yönü ise Kızılbaşlık kavramını tarif etmede kullanılagelmiştir. Nitekim, Türk Dil Kurumunun Güncel Türkçe sözlüğünde “Kızılbaş” sözcüğünün karşılığı halen “Şii mezhebinin bir kolundan olan” şeklinde geçmektedir.

Benzer şekilde Kızılbaşlık kavramına İslamiyet’in ilk yıllarında da rastlamak mümkündür. İslami kaynaklarda ilk olarak ve Alevilik görüşünde önemli yer alan Hz. Ali’nin Hayber Kalesi zaferinde başına sardığı kırmızı sarıktan almıştır. Bir diğer görüş ise Uhud Savaşı’nda Hz. Muhammed’i korumak için kendini onun önüne atan Ebû Dücâne’nin başına aldığı darbeden dolayı kanıyla kızıla boyanan başlığıdır. Son olarak da İslam tarihinde Sıffin Savaşı’nda Hz. Ali’nin askerlerinin, Muaviye’nin askerlerden ayırt

edilmesi için kızıl sarık sarmışlardır. Bu görüş de Aleviler nezdinde önemli bir yer tutmaktadır. Fığlalı ve Eröz bu konuyla ilgili, Kızılbaş kavramına bir kutsiyet kazandırmak amacıyla buna benzer görüşlerin ortaya çıktığını savunmaktadırlar. Çünkü tarihi olarak doğrulanması mümkün olmayan görüşlerdir. (Fığlalı, 1990:11-12, Eröz, 1990: 87-88).

Kızılbaşlık, Şii bir İslamlık değil, daha çok Safevi propaganda ile Şiileştirilmiş ve Sufileştirilmiş Türkmen bir din anlayışıdır (Melikoff, 1994: 58). Şah İsmail'in İran'da kurduğu Safevi Devleti, aslında İmamiyye Şiiliği'ne dayalı bir devlet olmasına rağmen, Osmanlı topraklarındaki propagandasını İmamiyye Cilâsı altında İsmailî inançları doğrultusunda yaptığı düşünülmektedir. Nizari İsmaililiğinde bulunan hulûl ve tenâsüh gibi inançlar ile namaz, Ramazan orucu ve hac gibi bedeni ibadetlere getirdikleri yorumların geleneksel Alevîlikte de bulunması bu görüşü desteklemektedir. (Ocak, 2003: 183).

2.2.2. Bektaşilik Kavramının İzahı

Hacı Bektaş-ı Veli'nin ismine nisbet edilerek anılan Bektaşî tarikatının ortaya çıkışı doğal olarak kendisi Vefai-Haydari şeyhi olan Hacı Bektaş Veli ile dir. Fakat Bektaşîliğe asıl kimliğini kazandıran yayılmasını ve tanınmasını sağlayan Abdal Musa'dır (Ocak, 2000: 215).

Hacı Bektaş zaviyesinde yetişen Abdal Musa zaviyeden ayrıldıktan sonra birçok Haydari dervişi gibi Osmanlı topraklarına gitmiş ve Osmanlı gazileriyle birlikte çeşitli savaflara katılmıştır. Bir müddet sonra Manisa'ya daha sonra da son ikametgâhı olan Antalya / Elmalı Tekke köyüne gitmiştir (Ocak, 2000: 201).

XIV. yüzyılda Bektaşîliğin özgün ayin ve erkânının teşekkül etmiş olduğu kabul edilmektedir. Velayetnamede açıkça belirtilen ritüeller vardır: “erkân ne ise gürüldü” sözü ile ritüellerin bir sistem içinde yapıldığı gözlenir. Dem, semah, telkin, çerağ, lokma bu ritüellerle bağlantılı kavramlardır (Birge, 1991: 55).

Bektaşî tarikatının ikinci önemli tarihi dönemi postnişin Balım Sultan (1478-1516)'la başlar. Balım Sultan, 1484'te babası Mürsel Balı'nın ölümü üzerine Dimetoka'da Seyyid Ali Sultan Bektaşî Dergâhı'nda posta oturmuştur. 1501'de Şah İsmail'in Diyarbakır ve Musul üzerine akınlara başlaması ve Anadolu'daki 61 propagandalarına bir tedbir olmak üzere II. Beyazıt, Balım Sultan'ı Pir Evi'ne irşat için göndermiştir (Fığlalı, 1990: 197).

Bektaşîlik, Balım Sultan'dan sonra büyük itibar kazanmış, Anadolu'da ve bilhassa Rumeli'de yayılmıştır. Sadece Anadolu'da 700'den fazla tekke ve Hankâhlarıyla teşkilatlanmıştır. Bektaşîliğin yayılma ve teşkilatlanma propagandaları genellikle ciddi ve

oldukça planlı bir şekilde yürütülmüştür. Bilhassa müritler ve evliyalar genellikle halk arasında isim yapmış ve büyük nüfuz sahibi olmuş kimselerden seçilmiştir (Küçük, 1981: 85).

XV. yüzyılda Bektaşiliğe, Hurûfi öğeler de girmeye başlamıştır. Hurufilik, Fazlullah Astarâbâdi tarafından yayılmış olan bir tasavvufî öğretimdir; insanoğlunun yüzünde ve bedeninde tecelli eden Arap alfabesi harflerinin ulûhiyeti üzerine temellendirilmiştir. Hurufilik, Bektaşiliğe sızarken, ayrı bir biçime bürünmüş, panteizm ve Antropomorfizm (Doğa-tanrıcılığı ve insan biçimli tanrıcılık) görünüşü altına girmiştir (Melikoff, 1994: 39). Ayrıca Hz. Ali ve Kerbela kültü, Hurufî panteizmi aracılığıyla Bektaşilik içine dahil olan yeni unsurlardır. (Ocak, 1999: 138).

XVI. ve XVII yüzyıla gelindiğinde Bektaşilik, bölgesindeki birçok dergâh, tekke ve ocakları kontrol edecek kadar önemli bir yere gelmiştir. Bu durumun aynı dönemde Safevi Devleti ile ilişkileri zayıflayan Alevi Ocaklarının, Bektaşî dergahını üst otorite olarak kabul etmesi ile görmekteyiz. (Yıldırım, 2018: 232).

XIX. yüzyıldan sonra yaşanan isyanlar ile Bektaşilik kendi içine çekilmek zorunda kalmış birçok tekkenin kapatıldığı bu süreçte diğer ehli sünnet tarikatlarıyla etkileşim içerisine girmek zorunda kalmıştır.

2.2.3. Tahtacılar Kavramının İzahı

Anadolu'da genellikle Ege, Akdeniz ve Trakya bölgesinde yaşayan ve yaşamlarını ağaç işlerine adanmış göçebe bir Kızılbaş topluluğudur. Tahtacılar her zaman uyumlu değildir. Örneğin, bir işçi olarak genellikle bir mühendisin huzurunda ağaç kesimine başlamayı reddederler çünkü ağaç kesimine başlamadan önce belirli ritüel törenlerin tamamlanması zorunludur ve bunları yabancıların huzurunda yapmaktan hoşlanmazlar. Obanın تنها bir köşesinde gerçekleştirilen bu törenler, ağaçlar için yapılan sözlü dualardan oluşur. Kurban edilecek canlılar için yapılan bu dualarda Arapça kelimeler kullanılmaz. Yani, bu dualar Kuran duaları değildir. "Gülbank" olarak bilinen bu duanın tam metnine hiç ulaşamamakla birlikte ve bu dua hakkında bana söylenen tek şey, tahtacılık mesleğinin pîri ve başlatıcısı olan Hadip Nacar'a bir çağrı ve "ağaca yazılmış bir özür" içerdiği'dir. Her ağaç kesim mevsiminin başlangıcında bir koyun veya keçi kurban edilir. Bu kurbanı bir topluluk şöleni ve belki de ağacın kendisine yapılan farklı bir çağrı takip eder. Ayrıca Tahtacılar yönetimin önleyemediği, ancak onları rahatsız eden çeşitli yükümlülük ve kısıtlamalara tabidir. Bu yüzden Tahtacılar salı günleri ağaç kesmeyebilir; çok büyük ve çok yaşlı bitkiler ile çeşitli türden budaklı ağaçlara saygı duyar. Bu bitkiler kutsal sayılır ve dolayısıyla dokunulmazdır (Meriç, 2020: 223).

Tahtacılar kendilerini Alevi olarak adlandırmaktadır. Tahtacılar resmî olarak Şii Müslümanlığından geliyorlar ve böylece hâlâ İran ile İran'ın devlet dini haline getirdiği inancı paylaşıyorlar. Tüm Aleviler gibi Tahtacılar da Hz. Ali'nin taraftarları ve takipçileridir. Tahtacılar Hz. Ali'ye, onun oğulları olan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile 12 İmam aracılığıyla bağlıdır. Birçok Kızılbaş gibi, Tahtacılar da yaklaşık olarak 15. yüzyılın başlarından kalma Vilayetnâme adlı kutsal kitap ile Hacı Bektaş Veli tarafından Anadolu'da kurulan Bektaşî tarikatı adı verilen büyük bir dini düzene bağlıdır (Meriç, 2020: 224).

2.3. ARGUVAN İLÇESİNDE ALEVİLİK İZAHI İLE İLGİLİ BULGULAR

'Alevilik nedir?', 'Aleviliği nereden öğrendiniz' gibi sorulara verilen cevap ve yorumlar; KK1, inançsal boyutunun yanında yaşam biçimi olarak tanımlanabileceğini tanımladı. "...Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli'nin dediği gibi 'eline, beline ve diline sahip ol' düşüncesi ile yola çıktım. Benim için Alevilik Hz. Ali'nin yolundan gitmek ve haksızlığa karşı durmaktır. Diğer bir taraftan ise yaşadığı doğaya saygı duyarak taşın toprağın her canlının hakkını koruyacak bir felsefe olarak görüyorum. Çünkü Anadolu Aleviliği olarak bakarsak bu topraklarda daha önce yaşamış olan birçok kültürden etkilendiğini doğayla barışık yaşamlarının gerektiğini savunuyor..."

Aleviliği 'el ele, el de Hakka' diyerek yaşadığı köye gelen dedelerden zâkirliği, daha sonra da Alevi Anası olan annesinden de yol ve erkânı öğrendiğini söyledi. "...Hz. Ali, 'Çocuklarımızı çağımız şartlarına göre büyütünüz.' demiş olmasından dolayı geleneksel Aleviliğin çağdaşlaşmaya ihtiyacı olduğunu düşünüyorum. Çünkü eski zamanlardaki gibi köy ortamları ne yazık ki yok insanlar bireysel yaşam alanları içerisinde yaşıyorlar. Bu var olan düzene özünü kaybetmeden ayak uydurmak gerekiyor..."

Anadolu Aleviliğinin temelini ise Türkmen Aleviliği olduğunu ve bunun da Kızılbaşlık temelinden ortaya çıktığını söyledi. Ama Alevilik düşüncesinin ise insanlığın var olduğu günden buyana olduğunu söyleyerek; özünde Kırklar Meclisi'nin, Hızır ve Doğa tanrıcısı olan Kibele'den de izler taşıdığını da ekliyor.

KK2, Alevilik için, Hakk Muhammed Ali yoludur yani; hak, hukuk, adalet ile süregelen bir kavram olduğunu söyleyerek; "... Alevilik, dürüst olmaktır, yalan söylememektir, kimsenin hakkını gasp etmemektir. Bunlar Hz. Muhammed ve Hz. Ali'ye ait özellikler olmasından ve onların yolundan gitmektir..."

Aleviliği ilk olarak yaşadığı köyün büyüklerinden sözlü gelenekle öğrendiğini ve köyelerine gelen dedelerin yaptığı cemlerden de öğrendiklerini bütünleştirmiş. Aleviliğin temelini ise Şamanizm gibi Anadolu'da izleri süren kültürlerden etkilendiğini ve

İslamiyet öncesinden başladığını sonrasında ise Hz. Muhammed'in Miraç dönüşünde Kırklar Meclisi'ne uğramasından sonra ortaya çıktığını ve günümüze kadar geldiğini ifade etti.

KK3, Aleviliğin İslam içerisinde olan bir inanç biçimi olduğunu ve temellerinin insanlık tarihine dayandığını dile getirdi. "... Türklerin İslamiyet'le tanışmasının ardından kendi kültür ve inançları ile İslam inancından ortaya çıkan bir inanç olduğunu da söyleyebiliriz. Hz. Hüseyin'in Kerbela'da yaşadıklarının da etkisi ile onun ve Hz. Ali'nin yolunda gitmesi ile ortaya çıkmıştır..."

Aleviliği Dedelik görevi de yapmış olan babasından ve babasıyla beraber gittiği cemlerden öğrendiğini gerek büyüdüğü köye gelen Dedelerden gerek de babasıyla birlikte gittiği yerlerde yeni öğretilerle büyüdüğünü belirtti.

KK4 Alevilik Hz. Ali ve On iki İmamların yoludur. Onların yolundan ve öğretilerinden ayrılmadan 'eline beline ve diline sahip ol' felsefesini benimseyenlerin yoludur. '...Alevilik İslam inancının içerisinde çıkmış ve Anadolu'da şekillenmiş bir kavramdır...' Yetmişli yıllara kadar köyelerine gelen Dedeler ve babası tarafından Aleviliği öğrendiğini ve onlardan öğrendikleri ile yol ve erkânı köyelerinde devam ettirmeye çalıştığını söyledi.

KK5 Aleviliğin, Hak yolu olduğunu Ehlibeyt sevgisinin özünde tutan ve Hz. Muhammed ve Hz. Ali'ye bağlı olan demek olduğunu belirtti. İslam inancıyla bir bütün olan Aleviliğin 'Allah, Muhammed ve Ali' üçlemesinden kopamayacağını savunuyor. Yaşadığı köyde Dedelik yapan babasından ve köyelerine gelen Dedelerden görerek öğrendiğini söyledi. Aleviliğin başlangıcının Miraç dönüşü kırklar makamına uğrayan Hz. Muhammed'in son Haccından sonra Gadir Hum'da Hz. Ali'yi göstererek '...beni sevenler Ali'yi de sevsin' demiş ve hem Ehlibeytini hem de Kur'an-ı Kerim'i emanet etmesiyle başladığını dile getirdi.

KK6 Alevi 'tevilla ve teberra' yani Ehlibeyti sevenleri seven, sevmeyenleri sevmeyen; eline beline ve diline sahip olan, Hz. Ali ve Ehlibeytinin yolundan giden olarak tanımladı. Çocukluğunda Alevilik kavramıyla tanıştığını; "... Dedem köy civarındaki cemlerde zâkirlik yapardı ben onunla giderdim. Büyüdükten sonra dedem ve babamdan öğrendiklerimi evlendikten sonra kayınbabamla devam ettirdim..." Aleviliğin Hz. Muhammed'in ölümünden sonra ortaya çıktığını ve günümüze kadar birçok yöre ve kültürden etkilendiğini söyledi.

KK7 Aleviliği tasavvuf inancının içerisinde yer alan, insanı merkeze alan bir hümanist düşünce olduğunu ve insanlığın var oluşundan başlayarak günümüze kadar gelen

bir inanç olarak tanımladı. Aleviliği çocukluğunda ailesinden ve büyüdüğü çevreden öğrendiğini ama en büyük etkiyi dedesinin katkısıyla öğrendiğini ifade etti.

KK8 Aleviliği anlatırken; "... Hz. Ali yolundan gitmek ve Hz. Hüseyin gibi haksızlığa karşı dik durmak ve bildiğin doğrudan ne olursa olsun vaz geçmemektir." diye tanımladı. Tanımladığı gibi Aleviliğin Kerbela'da başladığını ve yakın tarihte yaşanan katliamlarla günümüze kadar gelmiş biraz ideolojik bir inanç olduğunu dile getirdi. Aleviliği ailesinden ve yaşadığı çevrenden öğrendiğini ve okudukları ile pekiştirdiğini söyledi.

KK9 Aleviliği bizzat yaşadığı toplumda öğrendiğini ve Aleviliği bir inanç yapısı olmasının yanı sıra Türklerin geleneksel yaşam tarzını da kapsayan, toplumsal hukuk kurallarının sözlü kurallara dayandığı ve bundan dolayı biraz kapalı bir topluluk halinde gizlenerek yaşamak zorunda kaldıklarını düşüncesini dile getirdi. Yaşamlarını barış ve kardeşlik üzerine kurduklarını da ekliyor. Aleviliği yaşadığı toplumda var olan geleneklerle ve toplumsal ritüellerle yaşayarak öğreniyor. Gelenekleri yaşarken bir zorunluluk ya da baskı olmadan yaşadığını da ifade ediyor. Aleviliğin Hz. Muhammed'in ölümünden sonra yerini kimin alacağına dair tartışmalarla ortaya çıktığını da dile getirdi.

KK10 Aleviliği tanımlarken büyük annesinin söylediği "... etimiz yenmez, derimiz giyilmez, bir tatlı dil ile bir güler yüz yoksa ne yarar?" atasözü ile öğrendiğini ve Aleviliği özünde insanın ve doğanın yer aldığı dinler üzeri bir inanç ya da düşünce olduğunu söyledi. Öte yandan aile içerisinde öğrendiğini devamında çevresinde gittiği cem ibadetleri ve o ibadetlere katılan dedelerden öğrendiğini de dile getirdi.

KK11 Aleviliği, insanı kâmil olmak için gidilen yol olduğunu ifade etti. Bu yolda Hz. Ali ve 12 imamları örnek aldığını ve kendini onların yolunda yürüdüğünü bulduğunu dile getirdi. Kalu Beladan günümüze Alevilik inancının var olduğunu günümüze de geldiğini söyledi. İnancını çocukluğunda kazandığını ve Aleviliğin hümanist bir inanca daha yakın olduğunu söyledi.

KK12 Aleviliği tanımlarken sevgi, saygı, adalet ve dürüstlük üzerine kurulduğunu, Hz. Ali ve Ehlibeyt yolundan sapmadan, her türlü haksızlığa adaletsizliğe karşı gelen bir inanç olduğunu dile getirdi. Aleviliğin çıkışını Kerbela ile başladığını sonrasında Anadolu'ya geldikten sonra yeniden şekillendiğini ve günümüz halini aldığını söyledi. Babasından öğrendiklerini çocukken katıldığı cemlerle öğrendiğini ifade etti.

KK13 Alevilik insanın merkezde olduğunu adalet ve eşitlik üzerine kurulmuş bir öğreti olduğunu ve bunu aile yapısında yaşayarak öğrendiğini anlattı. Alevilik inançtan önce sosyokültürel bir yapı olduğunu ve toplumun düzenini ve yaşam kalitesini artırmak ve

sosyal dayanışmayı ön plana çıkarmayı hedeflediğini ifade etti. Aleviliğin, İslamiyet öncesi bir olgu olduğunu da belirtti.

KK14 Alevilik, ‘eline beline ve diline sahip’ düsturuyla, dürüst ve adil olmak olarak ifade etti. Her şeye güzel gözlerle bakarak tokat atana gül atmak olarak yorumluyor. Alevilik, Hz. Muhammed’in ölümünden sonra halifelik kavgası ile başlayıp, Kerbela’ya kadar uzanan bir süreçte ortaya çıktığını, her zaman mazlumların yanında olduğunu belirtti.

KK15 Aleviliği bir mezhep olarak önce ailesinden, daha sonra da okuldaki öğretmeninden öğrendiğini söyledi. Peygamber efendimizin vefatının ardından sonra ortaya çıkan hilafet çekişmesinden ortaya çıktığını dile getirdi.

KK16 Aleviliği, “...Akıl ve vicdanın insan bünyesinde toplanmasından ibarettir. Eğer bir insan önce aklını kullanır ve yapacağı her işte vicdanının tartısından geçirecek yaparsa o zaman Alevi olabilir.” diye yorumladı. İnsanlığın var olduğu andan günümüze kadar gelmiştir.

KK17 Aleviliği Hz. Ali ve 12 İmamların öğretileri ve yolundan giderek onları sevmek, onları seveni sevmek ve onları sevmeyenleri sevmemektir diye tanımladı. Anadolu’ya gelmiş olan erenlerin başta Hacı Bektaş-ı Veli’nin de öğretileriyle de günümüze gelmiş İslami inanç olduğunu da ekliyor. Aleviliğin İslamiyet tarihiyle birlikte başladığını ve hilafet tartışmaları ile gün yüzüne çıktığını ifade etti.

KK18 Alevilik bir yaşam biçimidir. Öğrenilmez yaşanır. Hz. Ali ve Ehlibeyti gibi dik durmaktır. Alevi bir ailede büyüdüğünü ve Aleviliği yaşayarak öğrendiğini ifade etti. Alevilik Kerbela olayıyla başladığını dile getirdi.

KK19 Aleviliği, zalime karşı, mazlumun yanında olarak tanımladı. Tarihte de bunun birçok örneği olduğunu dile getirdi. Aleviliği ailesinden ve aile büyüklerinden öğrendiğini ve Aleviliğin Halifeler zamanından bugüne geldiğini söyledi.

KK20 Aleviliği Hz. Muhammed’in ölümünden sonra ortaya çıkan ve Hz. Ali’nin yolu olarak tanımlanan bir mezhep olarak gördüğünü ifade etti. Aleviliği ilk olarak doğduğu köydeki büyüklerinden daha sonra da evlendikten sonra eşinden öğrendiğini dile getirdi. Aynı zamanda eşinin ailesinden kalan ve yaşadığı köyde kutsal olarak kabul edilen Şah-ı Merdan Asası olarak adlandırılan Tarık ağacından olduğuna inanılan asaya ev sahipliği yaptığını ifade etti.

KK21 Aleviliği Hz. Ali yolundan gidilen yol olarak tanımladı. Hacı Bektaş-ı Veli’nin tabiriyle de ‘Eline, beline ve diline sahip ol’ düsturuyla benimsediğini ifade etti. Aleviliği zorlu bir yol olarak tanımlarken yolun uzun, zorlu ve yorucu olduğunu da dile

getirdi. İlk olarak Aleviliği aile büyüğü olan babasından daha sonraları ise çevresindeki büyüklerinden öğreniyor. Çocukluk ve gençlik yıllarından köylerine gelen pir ve dedelerinde etkisiyle günümüze kadar gelen bir kültüre sahip olduğunu ifade etti.

KK22 Aleviliği biraz daha hümanistlik ile bağdaştırdığını ifade etti. İnsanlığın içerisinde var olan iyilikle beslendiğini ve Türkmen babalarının deyişi ile 'Eline, beline ve diline; özüne, sözüne ve gözüne; aşına, işine ve eşine sahip olmak' düsturuyla tanımladı. İnançsal yapısının temellerini Türkmenlikten aldığını ve Hz. Ali'nin kişiliği ile birleşerek bu günlere geldiğini dile getirdi.

KK23 Aleviliği Hz. Ali'nin yolundan gitmek ve Hacı Bektaş-ı Veli'nin öğretilerini rehber edinerek ortaya çıkan bir kültür, bir yaşam şekli ve inançsal bir yapı olarak tanımladı. Aleviliği peygamber efendimizin Veda Haccından dönerken Gadir Hum hutbesinden sonra ortaya çıktığını ve orda Hz. Muhammed'in ümmetine ehlibeytini ve Kur'an-ı Kerim'i emanet etmesiyle, daha sonrasında Peygamberin vefatından sonra hilafetin Hz. Ali'ye verilmemesiyle başladığını söyledi.

Özetleyecek olursak ilçede yaşayanların Aleviliği tanımlarlarken, 'Hakk Muhammed Ali' ve 'Allah Muhammed Ali' üçlemelerini temel alan ve Yunus Emre'nin dediği gibi 'Sevelim yaratılanı, Yaradan'dan ötürü' doğa ve insan merkezli olan; Hz. Muhammed, Hz. Ali ve Ehlibeyt yolundan gelen ve onları sevenlere (tevilla ve teberra), Alevi denir kavramını savunmuşlardır.

Aleviliğin Horasan ve Orta Asya'dan geldiğini, Türklük ve İslamiyet'in bir araya gelmesi ile ortaya çıktığını; Hz. Muhammed'in Miraç dönüşü Kırklar Meclisi'ne girmesiyle başladığını, Hz. Muhammed'in son Hac dönüşünde Gadir Hum bölgesinde yaptığı konuşmasında, Hz. Muhammed'in ölümünden sonra ortaya çıktığı bulgularına ulaşılmıştır.

Aleviliği genel olarak aile büyüklerinden ve köylerine gelen dedelerden öğrendiklerini ve öğrenmenin sözlü geleneklere dayandığını da söyleyebiliriz. Yaşlar gençleştikçe yazılı ve basılı yayınların da etkisinin arttığını görmekteyiz. Bu durumda da farklılaşmaları Aleviliği inançsal bir yapıdan çıkarıp biraz ideolojik biraz da felsefi boyutlara taşınmasına neden olabilmektedir.

Köylerden şehirlere hareketin başlamasıyla ve şehir hayatına uyum sürecinde inançsal olarak biraz uzaklaşmaya da sebep olduğunu bulgularda görmekteyiz. Alevi toplumun şehirleşmesi ve ekonomik kaygıların da eklenmesi ile ya Alevi kimlik gizlenmiş ya da asimile olmak zorunda kaldığını da bulgularda elde edebiliyoruz.

3. OCAK SİSTEMİ

3.1.OCAK SİSTEMİNİN İZAHI

Sözlükteki anlamı yemek pişirilen yer olmasından dolayı ilk akla gelen ateş olacaktır. Her türlü nimetin aşın piştiği yer olarak kabul edilen ocaklara dayanarak Dede ocakları anlamlandırılmıştır. Akademik çevreler ocak kavramını tanımlarken ‘aile, soy ve sülale’ olarak kullanıldığı karşımıza çıkmaktadır. Alevilikte de benzer anlamlar taşıyan ocaklar aynı zamanda eğitimin görüldüğü, ham olarak gelenin piştiği yer olarak da tanımlanmaktadır. (Öztürk, 2014: 110). Bir diğer deyişle ocaklar dedelerin temsil ettikleri soyu ifade etmektedir. Bu soy ataerkil bir yapı içerisinde babadan oğula devam eder ve Peygamber soyundan geldiğine bu nedenle de kutsal sayılmaktadır.

Anadolu Aleviliğinin temelini oluşturan ocaklar, yol ve erkânın öğrenildiği ve Aleviliğin kitlesel bir yapı haline gelmesini sağlamıştır. Ocaklar, dedelerin ailelerini nitelediği gibi, bu ailelerin talibi olan talip ailelerini de nitelemektedir. Dede ocaklarından gelen ve bilgisi ile yol ve erkânı öğreten ocakzadeler pirlük görevini üstlenirler ve bu görevi hayatlarının sonuna kadar sürdürürler. Bu eğitimin belirli bir okulu, tarikatı, kurumu veya mekânı yoktur. Yaşamın her anı ve her ortam, bağ, bahçe, tarla, dere ve her hane onlar için birer eğitim yeridir. Hakk’ı yerde veya gökte aramayın; o, baktığınız, dokunduğunuz ve hissettiğiniz her şeydedir. Alevi pirlüğünün yetişme prensibi tam olarak budur. Doğa ve evrenin her noktası onlar için bilgiyle doludur. Bu nedenle, hakikatin bulunduğu merkezler yazılı metinlerde değildir (Çelik, 2019: 71).

Alevi-Bektaşî inancının temel taşlarından biri olan ocaklar, Alevi yol ve erkânının öğretildiği önemli eğitim merkezleridir. Bu durum ocakların, inancın yüzyıllar boyunca aktarılmasında kritik bir rol oynamıştır. Alevi inancının vazgeçilmez unsurlarından olan pirlük ve dedeler, yol ve erkân usullerini ilk olarak ailelerinden öğrenirler. Pirlüğün ve dedelerin yetiştiği bu ocaklar, Evlad-ı Resul olan aileleri temsil eder (Çelik, 2019: 102). Ocak sistemi sayesinde kırsal kesimlerdeki Alevi vatandaşlar, okul veya medreselere gidemeseler bile sosyal bir eğitim ortamı bulabilmişlerdir. Dedeler ve pirlük, sözlü geleneklerle aktarılan temel ahlak bilgileri ve İslam tarihindeki önemli olayları insanlara öğretmişlerdir. Bu bilgiler, samimiyetle uygulanmış, korunmuş ve kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Yani “el ele, el de Hakka” prensibi ile hiyerarşik bir yapı ile pirden mürşide, mürşitten de talibe aktarılmıştır.

3.2. ARGUVAN İLÇESİNDE OCAK VE OCAK SİSTEMLERİNİN İZAHI İLE İLGİLİ BULGULAR

Bağlı olduğunuz ocak ve çevrenizde hangi ocaklar var sorusuna verilen cevaplar şunlardır:

KK1, Ağuçan ya da diğer diğer adıyla Ağuıçen Ocağının talipleri olduklarını ve Dördüncü İmam Zeynal Abidin Ocaklarından Seyitler Ocağına bağlı olduklarını ifade etti. Çevre köylerde Şah İbrahim Veli Ocağı ve Şeyh Hasan Ocağının olduğunu bunun yanında aşiret ocaklarında Sinemili Ocağının ilçede etkilerini sürdürdüğünü dile getirdi.

KK2 Şah İbrahim Veli Ocağına bağlı olduğunu hem köylerinde hem de çevre köylerde Garip Musa Ocağı, İmam Bakır Ocağı, İmam Caferi Sadık ve İmam Zeynel Abidin Ocaklarının varlığından bahsetti.

KK3 Hıdır Abdal Ocağına bağlı olduklarını, ilçede ise Şah İbrahim Veli Ocağı, Ağuçan Ocağı, Sinemili Ocaklarının varlığından ifade etti.

KK4 ve KK5 Şah Süleyman Ocağına bağlı olduklarını ve çevrelerinde ise Şah İbrahim Veli Ocağı, Şeyh Hasan Ocağı, Sultan Sinemili Ocağı ve Ağuçan Ocağının var olduklarını söylediler.

KK6 Şah İbrahim Veli Ocağına bağlı olduğunu söyledi. Çevre köylerde Ağuçan ve Şeyh Hasan Ocağından bahsediyor. Yine benzer şekilde Ağuçan ve Şeyh Hasan Ocaklarından varlığından söz etti.

KK7 Ağuçan Ocağına mensup olduğunu ve çevresindeki diğer ocakları da araştırdığını dile getirdi.

KK9 Şah İbrahim Veli Ocağının talipleri olduğunu dile getirirken, köylerinde Hıdır Abdal Ocağına bağlı olan İbrahim Akdağ dedenin taliplerinin de olduğunu ifade etti.

KK10 Şah İbrahim Veli Ocağına mensup olduğunu ve çevre köylerde de Dede Kargın Ocağı, Ali Seydi Ocağı, Hacım Sultan Ocağı, Zeynel Abidin Ocağına mensup olanların olduğunu dile getirdi.

KK13 Gani Baba Ocağına mensup olduğunu, çevresinde Dede Garkın Ocağı ve Baba Mansur Ocağının olduğunu söyledi.

KK16 Şah İbrahim Veli Ocağına mensup olduklarını ve diğer ocaklar hakkında araştırmalar yaptığını ve yapmaya da devam ettiğini belirtti.

KK17 Hıdır Abdal Ocağından geldiklerini ailesinden öğrendiğini dile getirdi.

KK18 Ocaklar hakkında çok bir bilgisinin olmadığını fakat soylarının İmam Cafer-i Sadık'ın soyuna dayandığını söyledi.

KK20 Kendisi Üryan Hızır Ocağına bağlı olduğunu evlendikten sonra eşinin mensup olduğu Şah İbrahim Veli Ocağına geçtiğini dile getirdi.

KK21 Dede Kargın Ocağı taliplerinden Şah İbrahim Veli Ocağından olduğunu dile getirdi.

KK22 İmam Rıza Ocağının talipleri olduklarını ve İmam Caffar ocağına mensup olduklarını söyledi.

KK23 Şah İbrahim Veli Ocağına mensup olduğunu dile getirdi.

KK8, KK11, KK12, KK14, KK15 ve KK19 Ocak mensubu olmadıklarını ya da Ocaklarını bilmediklerini dile getirdiler.

Görüşmelerden elde edilen bulguları değerlendirecek olursak;

Ağuçan Ocağı; merkezi Hozat Karabakır (eski adı: Bargini) köyündedir. Ocağın kurucusu olan Seyit Hasan'ın Türbesi burada yer almaktadır. Aleviliğin Anadolu'da yayılması ve örgütlenmesi konusunda önemli yer tutan Ağuşan Ocağının bir diğer merkez ide Elazığ'ın Sün Köyünde bulunmaktadır. Burada Seyit Temiz'in dört oğlundan Koca Seyit yatmaktadır. (Dönmez, 2008: 588). İlçede Mineyik ve Morhamam köylerinde Ağuşan Ocağı soyundan gelenlerin olduğu belirlenmiştir.

Şah İbrahim Veli Ocağı; Ocağın merkezi Arguvan ile Hekimhan ilçeleri arasında yer alan Ballıkaya (Mezirme) köyündedir. Yedinci İmam Musa-ı Kazım soyuna dayandığı bilinmektedir. Hiyerarşik olarak ocağın konumu ve kurucusu üzerine iki görüş vardır:

1. Ocağı 15. yüzyılda ölen Safevi şahı İbrahim kurmuş ve ocağın dedeleri bu soydan gelmiştir. Bu genç kuşaklar arasında kabul gören bir görüştür.

2. 13.yüzyılda yaşamış olan Dede Garkın'ın halifesi olan Şah İbrahim olduğu ve Dede Garkın ocağının tabili olmasıdır (Aksüt, 2020: 153)

İlçede Mezirme, Yukarı Sülmenli, Aşağı Sülmenli, Bozan, Guşu, Kızık, İsaköy gibi köylerde ocak mensupları yaşamaktadır.

Şeyh Hasan Ocağı; merkezi Malatya'nın Arapgir ilçesine bağlı Onar köyüdür. Şeyh Hasan Ocağının, Sultan Onar ocağı, Şeyh Ahmet Dede Ocağı, Şeyh Bahşiş Ocağı ve Seyyidan Ocağı ilintili olduğu bilinmektedir. Sultan Onar Ocağı olarak da bilinen Şeyh Hasan, Piri Baba'nın kızı ile evlenerek Arapgir ilçesindeki Onar köyünü kurdukları bilinmektedir. Şeyh Hasan'ın kardeşi Şeyh Ahmet ise Malatya'nın Arguvan ilçesine çocukları ise Elazığ'ın Baskil ilçesine bağlı olan Tabanbükü (bugünkü ismiyle Şeyh Ahmet) köyünde kurdukları ocaktır. Şeyh Bahşiş Ocağı ise Şeyh Hasan'ın evlatlarından olup yine Baskil ilçesindeki Kumlularla (Adaf) köyünde kurdukları ocağın ismidir.

Seyyidan Ocağı ise Şeyh Hasan'ın torunlarından Seyyid'in Tunceli'nin Bodik köyünde Kurdukları ocaktır (Aksüt, 1932: 132) (Yaman, 2006: 136).

İmam Rıza Ocağı; Ocak mensuplarının bir kısmının Sivas'ın Kangal ilçesi, Elâzığ Merkez köylerinden Şabanlı köyü, Yozgat'ın Aydıncık ilçesinde yer alan Kırtılım'de yer almaktadır. Başka bir kısmı ise Malatya Arguvan ilçesinde bağlı olan Germiş köyü Emirler mezrası olarak geçmektedir. (Aksüt, 2020: 275).

Bu ocakların dışında birçok ocakla karşılaşmak mümkündür. Hıdır Abdal Ocağı, Sinemili Ocağı, Seyitler Ocağı gibi taliplerine ulaşılamadığı için yeterli bulgu elde edilememiştir.

Elde edilen bulgulardan da anlaşılacağı gibi eski zamanlarda köylere gelen dedeler ve pirlar belirli bir ocağı bağı olarak gelip taliplerini hem kontrol etmek hem de onlara yol gösterip eğitmek görevini üstlenirlerdi. Ocaklarının öğretilerini taliplerine aktarılmasında büyük ve önemli rol oynarlardı. Benzer şekilde ocaklar ilçede yaşayan Alevi topluma bir aidiyet duygusu oluşturmakla birlikte birçok konuda birlik ve beraberliğin artmasında önem teşkil etmiştir. Günümüze gelindiğinde ise ilçede ocakların etkisi azalmaya başlamış ve temsilcilerinin sayısı azalmaya yüz tutmuştur. Ocaklar sosyokültürel olarak etkinliğini devam ettirmeye çalışılsa da eski zamanlardaki gücünden uzaklaşmaya başlamıştır.

4. İBADETLER

4.1.CEM KAVRAMININ İZAHI

Kelime anlamı olarak toplanma bir araya gelme bütün olma anlamını taşımakta olan cem, İran kralı Cemşid'den ortaya çıktığı düşünülse de kökeni daha da eskilere dayanmaktadır (Onarlı, 1998: 28). Cem Alevilerin temel ibadeti olarak kabul edilerek Alevi inancı, felsefesi, gelenek ve görenekleri cem ibadetine yansımaktadır (Fırat, 2002: 23).

Genel olarak kadın ve erkeğin yüz yüze ve bir arada yaptıkları cem ibadetini şekil olarak bir düzende olması zorunlu olduğunu ifade edilmektedir. Bu şekillerin amaçları cem ibadetinin türünü belirlemektedir (Fırat, 2002: 23). Cemler muharrem ayının ilk 12 günü hariç her perşembe akşamı (eskiler perşembe günün akşamına cuma akşamı olarak adlandırılır.) toplanılır ve cem yapılır. Bunun dışında İkrar cemi, musahiplik cemi, Abdal Musa cemi, görgü cemi, adak cemi, dardan indirme cemi, düşkün kaldırma cemi, Nevruz cemi ve Hızır cemi olarak sıralanabilir (Demir, 2017: 25). Üçer, cemleri şöyle tanımlamıştı;

1. İkrar Cemi: Kişinin yola girişi için düzenlenen cemdir.
2. Abdal Musa Cemi (Birlik Cemi): Bereket cemi de denilen Abdal Musa cemi, bütün canların katılımıyla tohumlar ekilmeden önce bereketli olması; kazalardan belalardan korunmak ve birlik beraberliğin sağlanması için yapılan cemdir.
3. Görgü Cemi: İkrar verip yola giren şahısların yılda bir kez sorgudan geçirilmesi için düzenlenen cemdir.
4. Musahiplik Cemi: İki ailenin dünya ahiret kardeşliğinin duyurulması için yapılan cemdir.
5. Muharrem Cemi: Yas-ı matem orucundan sonra yapılan cemdir.
6. Hızır Cemi: Şubat ayının ikinci haftasında tutulan Hızır oruçlarından sonra yapılan cemdir.
7. Dardan İndirme Cemi: Hakk'a yürüyen Alevi canın varsa musahibi ya da yakınları tarafından onun borçlarını ödemek için ve kalanlardan helallik aldirmek için düzenlenen cemdir.
8. Kırk Sekiz Perşembe Cemi: Perşembe'yi Cuma'ya bağlayan gece düzenlenen cemlerdir.

9. Düşkün Kaldırma Cemi: Düşkün ilan edilen canın, yaptığı hatadan döndüğünü ve bir daha o hatayı yapmayacağına dair karar verilmişse, düşkünlüğünün kaldırılması için düzenlenen cemdir.

10. Koldan Koparma Cemi: Diğer cemlere göre bir ibadet olarak sayılmasa da gençlere yol ve erkânı öğretmek amaçlı öğreti cemi olarak düzenlenir (Üçer, 2019: 362-363).

Cem erkânı on iki hizmet üzerinden yürütülür. Bu hizmetler, dede, rehber, gözcü, çerağcı, zâkir, süpürgeci, saki, sofracı, pervane, peyik, iznikçi ve kapıcı olarak sıralanır. Cemlerde hem ibadetler yapılırken hem zikir hem sorgulama hem nasihat hem de cezalandırma vardır. Cemler bir karar alma yapısına sahip olarak Alevilikte çok büyük anlamlar ifade eder.

Cem ibadetinde, "ölmeden önce ölmek, hesaba çekilmeden önce hesabını vermek, ulu divana alını açık yüzü ak olarak, kul hakkıyla gitmemek esastır." İlkeler arasında, "Kul kuldandan razı olursa Allah da kuldandan razı olur" ve "döktüğünüz varsa doldurun, ağlattığınız varsa güldürün" yer alır. Bu ilkeler doğrultusunda; ailesini nefsi için boşayanlar, yalancı şahitlik edenler, hırsızlık yapanlar, haram kazanç sağlayanlar, vatan borcunu ödemeyenler, atasına evlatlık görevini yapmayanlar, komşusuna zarar verenler, dedikodu edenler, adam öldürenler, can incitenler, verdiği sözden dönenler ve genel olarak zararlı işler yapan kişiler ceme kabul edilmezler.

Ceme katılan canlar, en güzel giysilerini giyer ve temiz bir şekilde gelirler. Eğer küskünlükleri varsa, ceme girmeden önce barışırlar. Bedenin abdesti su ile, nefsin abdesti gözyaşı ile, aklın abdesti ilim ile ve ruhun abdesti aşk ve muhabbet iledir. Ceme katılacak olanlar, helal kazançlarından lokma yapar veya ceme götürecekleri bir yiyecek alırlar. Herkes aile fertleriyle birlikte ceme gelir, lokmalarını lokmacıya, ayakkabılarını iznikçiye teslim eder. İçeri girerken meydana niyaz eder, diz üstü oturur ve topluca niyaz yapılır. Cemde, dedenin izin verdiği cemin bitişine kadar konuşulmaz ve edep erkâna uyulur (Yaman, 2004: 101).

4.2. ARGUVAN İLÇESİNDE CEM İBADETİ İLE İLGİLİ BULGULAR

KK1 Çocukluğunda görgü cemlerine çokça katıldığını ve bu köy cemlerinde sorgu ve görgülerin görülmesi için aylarca sürdüğünü dile getirirken, günümüzde bu cemlerin sıklığının azaldığını ifade etti. Şubat ayının ikinci haftasında tutulan Hızır oruçlarından sonra da Hızır ceminin yapıldığını ve lokmaların dağıtıldığını anlattı. Günümüzde dernek

ve vakıf cemlerinin yeterli olmadığını, kısır cemler olduğunu eskisi kadar sıkı olmadığını, bunda da kentleşmenin etkisi olduğunu dile getirdi. KK1'e göre kadim olarak nitelendirebileceği cemlerin görgü cemi, Abdal Musa cemi, Hızır cemi olduğunu ifade etti.

KK2, 1960 1970 yılları arasında Amasya ve Çorum'dan gelen Dedelerin yürüttüğü cemlere katıldığını ve bu cemlerde köylerinde olan sorunların çözüldüğünü, küskün ve dargınların barıştırıldığını anlattı. Aleviliğin temel ibadeti olan cemin günümüzde zayıfladığını ve etkisini yitirdiğini ifade etti.

KK3 Babasının yaptığı kısır cemlere katılmış. Bu cemlerin öğretisi amaçlı olduğu köylülere cem, yol erkân ile ilgili bilgi verildiğini ifade etti. Büyüklerinden öğrendiğine göre görgü cemlerinin Aleviler için çok önemli bir yere sahip olduğunu bu cemlerde toplumsal adaletin sağlanarak sorunlara çözüm bulunduğunu ancak günümüzde bunun çok mümkün olmadığını dile getirdi.

KK4 Köylerinde eskiden yapılan görgü cemlerinde toplumsal sorunlar çözüldükten sonra musahiplik, düşkünlükler ele alınırdı. Bayramlarda ve özel günlerde ise Kısır Cemler yapılarak lokmalar dağıtılırdı. Günümüzde köylerde cemleri yürütecek dedelerin kalmadığını ifade etti.

KK5 Eskiden cemlerle günümüzdeki cemleri kıyaslayarak eski görgü cemleri sabahlara kadar sürer bu cemlerde kurbanlar kesilir, ertesi gün ise topluca yenilirmiş. Kente göçlerin artması ve toplumun sosyoekonomik koşullar cemlerin azalmasına sebep olmuş. Şehirlerde STK'ların yaptığı cemlerin ibadetten öte bir gösteriş gibi yapıldığından yakınlığını ifadelerinden anlaşıldı.

KK6 Özünde cem bir çeşittir. Ancak cemlerin içeriğe göre değişimlere rastlanır diye ifade etti. Öğretisi cemleri, kısır cem olurdu. Bu cemlerde kurban kesilmezdi. Eğer görgü cemi yapılacaksa bu cemler de iki kişi bir kurban keserek bu kurbanlar lokma yapılır cem sonunda toplu olacak yenildiğini dile getirdi. Cemlere düşkün olanlar çağırılmazken, hatası olanlar dara çekilir hataları düzeltilirdi. Günümüz cemlerinde tamamen kısır ve eski itikat olmadığını ifade etti.

KK7 Çocukluğundan beri köyelerine gelen dedelerin yürüttüğü ikrar cemleri başta olmak üzere birçok cem ibadetine katıldığını ve itikadi olarak geçmişten günümüze cem ibadetlerinin zayıfladığını, yürütülen cemlerin görgü cemine yakın kısır cemler olduğunu ifade etti. Eski cemlerde yapıldığı toplumların sorunları çözüldükten sonra günümüzde tabiri caizse göstermelik ya da yapılmak zorunda olduğu için yapılan bir etkinlik olarak kaldığını ifade etti.

KK8 Çevresinde gerek mahalle mahalle gerek vakıfların yaptığı cemlere katıldığını ve katıldığı cemlerde amacın cemlerin nasıl yürütüldüğünü ve toplumsal birliğin tekrar sağlanmasının desteklendiğini gördüğünü söyledi. Ancak büyüklerinin anlatılarına göre eskiden yürütülen cemlerin daha kapsamlı olduğu ve günümüz cemlerine göre daha uzun olduğunu dile getirdi.

KK9 Aile büyükleri anlatıları ile cemlere gitme merakı ile yakın çevresinde yapılan birçok cem törenine katıldığını ve bu cemlerin içerisinde en çok da sorgu ve görgü cemlerinin kendisinde izler bıraktığını dile getirdi.

KK10 Cem olma eylemini çocukluğunda yaşadığı köyde fazlası ile gördüğünü ve lise çağına gelene kadar birçok görgü cemine katıldığını söyledi. Katıldığı cemleri iki bölüme ayırarak anlattı; ilk bölümünde sorunların çözüldüğünü ve ikinci bölümde yapılacak olan dinsel ibadetlerin hazırlığı olan 12 hizmet yapıldığını, ikinci bölümde ise Duaz-ı İmamların, duaların tevhitlerin okunduğu, semahların dönüldüğü, kurban ve lokmaların paylaşıldığını belirtti. Yarım asrı aşkın bir süre içerisinde bu kadar kapsamlı görgü cemlerin yapılmadığını da ekledi.

KK11 Köylerinde ve yaşadığı mahallede her yapılan Abdal Musa cemine katıldığını ve yaşadığı yere yakın cem evlerinde yapılan cemlere katıldığını söyledi.

KK12 Çocukluk ve gençlik yıllarında yaşadığı köyde belirli dönemlerde yapılan köy cemlerine katıldığını ve daha sonrasında ise katılmadığını dile getirdi.

KK13 Üniversite yıllarında başka bir köyde yürütülen bir ceme katıldığını ve o cemde insanların birbirlerinden davacı olduğuna şahit olduğunu ve kadın erkek ayrımı yapılmadan fikirlerini özgürce ve saygı çerçevesinde dile getirerek çözüme ulaştırıldığını, daha sonrasında ise deyişler, dualar ve semahların ardından paylaşılan lokmaları hatırladığını ve bunun da hafızasında yer ettiğini söyledi.

KK14 İlk defa ceme tesadüfen, ziyaret amaçlı gittiği Hz. Zeynal Abidin türbesinde tanık olduğunu ve gittiği cemin Hızır cemi olmasından bahsetti.

KK15 Hem büyüdüğü köyde hem de yakın çevresindeki cemlere katıldığını dile getirdi.

KK16 Çocukluğundan beri düzenli olarak cemlere katıldığını ve neredeyse tüm cemlere katıldığını belirtti.

KK17 Muharrem orucunun sonunda Hz. Zeynal Abidin Türbesi'nde yapılan cemlere ve daha sonrasında yakın çevrelerde yapılan cemlere katıldığını dile getirdi.

KK18 Yaşadığı çevrede olan cem evlerinde düzenlenen cemlere katıldığını ve katılmaya da devam ettiğini dile getirdi.

KK19 Herhangi bir ceme katılmadığını belirtti.

KK20 Bekarken köylerine dedeler sıklıkla gelir ve cem yaparlarmış. Cemleri büyüklerinin büyük heyecanlarla beklediklerini ve bu cemlerde köylerindeki sorunların çözümlendiği, küskünlerin barıştığını dile getirdi. Evlendikten sonra eşinin köyünde de benzer şekilde köylerine gelen dedelerin yaptığı sorgu görgü cemleri ile karşılaştığını dile getirdi.

KK21 Köylerinde ve ilkokulu okumak için gittiği köyde cemlerin toplandığını ve bu köylerde görgü cemlerine ve kırklar cemine katıldığını ifade etti. Bu cemlerde ibadetin yanı sıra köylülerin sorunlarının dinlendiği ve toplumsal düzenin de sağlandığına tanık olduğunu da dile getirdi.

KK22 Cemleri tanımlarken ikiye ayırıyor ilkinde kısır cem olduğunu ve bu cemlerde sorgu olmadığını ve sadece 12 hizmetin yerine getirilmesiyle yapıldığını belirtirken yine bu cemlerde köylülerin basit sorunları mesela küskünlerin barıştırılması gibi görevleri üstlendiğini diğerinin ise sorgu cemi olduğu ve bu cemleri genel de pirlerin yönettiğini ve köylerindeki ibadetin ardı sıra sorunların çözüldüğü bir tür mahkeme olarak tanımlıyor. Cemlerin ibadet ve sorunların çözülmesinin yanında sosyal olarak insanları bir araya getirdiğini bu açıdan da çok önemli bir görevinin olduğunu düşünüyor.

KK23 İlk ceme çocukluğunda katıldığını çok hatırlamadığını, eğitim ve meslek hayatı boyunca cemlere çok gidemediğini ve emekli olduktan sonraları oturduğu yerde yapılan cemlere katıldığını belirtti. Cemlerin toplanma amacına göre değiştiğini ama katıldığı cemlerin genelde perşembe akşamı ya da halk ağzıyla cuma akşamı cemleri olduğunu söyledi. Bu cemlerin dışında Abdal Musa lokması ve sonrasında yapılan cemlere de katıldığını ifade etti.

Elde edilen bulgulardan yola çıkarsak günümüzde eskisi kadar cem yapılmadığı, yapılan cemlerin ise eskilere göre daha yavan geçtiğini görmekteyiz. Eski zamanlarda köylere dedelerin gelmesi ya da özel günlerde birlik ve beraberlik için cem yapılırken, günümüzde kısır ya da öğreti cemleri yapılmakta. Buradan yola çıkarak cemlerin azalması ve önemini yitirmesi toplumsal sorunların çözümünü zorlaştırarak birlik ve beraberliğin azalmasına sebep olduğunu da görmek mümkündür. Öte yandan eskiden köy evlerinde cem olunurken günümüzde cem evlerinin daha doğrusu cem evi adı altında kültür evlerinin açılması ile bu mekanları cem dışında başka amaçlarla kullanımı cem evlerinin değerini de azaltmakta olduğunu görüyoruz.

4.3. ORUÇ KAVRAMININ İZAHI

Sözlükte “bir şeylerden uzak durmak, nefesine hâkim olmak” anlamında gelmektedir. Arapça da “savm” ya da “siyaam” diye geçmektedir. Kur’an-ı Kerim’de ve hadislerde çokça karşımıza çıkmaktadır. Terim olarak belirlenmiş zamanlarda belirli eylemlerden (yeme içme vb.) uzak durulması anlamına gelmektedir (Gür, 2023: 46).

İslam öncesinde de karşımıza çıkan oruç genel olarak insanın nefisini yeme, içme cinsel hazlardan belirli bir süre uzak durarak ruhun manevi temizlenmesi ve manevi yönlerinin güçlenmesini sağlamaktadır. Alevilikte de tutulan Muharrem (Yas-ı Matem) orucu da benzer özelliklere sahiptir.

Alevilikte Muharrem ayında tutulan oruç önemli bir yer tutmaktadır. Yas-ı Matem ya da Matem orucu olarak da adlandırılan bu oruç Muharrem ayının ilk on iki günü tutulur. Bunun sebebi ise Kerbela’da şehit edilen Hz. Hüseyin ve ailesinin yasının tutulmasıdır. Oruç süresince Yezid ve taraftarlarına lanet okurlar. On iki gün boyunca iftardan sonra bile su içmezler, hayvansal gıdalar tüketmezler, bıçak kullanmazlar, tıraş olmazlar, banyo yapmazlar ve eğlenceden düğün ve derneklerden uzak dururlar. Muharrem ayının onuncu gününe “Aşura” günü denmektedir. Ancak Muharrem ayının onuncu gününde Hz. Hüseyin başı kesilerek şehit edildiği için bugünü daha bir hüzünlü geçirirler. On ikinci günde aşure yapılarak dağıtılır. Genel olarak bakıldığında ibadetlerin en yoğun olduğu dönem Muharrem ayının olduğu dönem olduğu görülmektedir.

Diğer oruçlara baktığımızda ise şubat ayının ikinci haftasında üç gün (bazı yörelerde yedi gün) tutulan Hızır oruçları, bir de Hz. Muhammed’in perşembe akşamı Miraç’a çıktığı için tutulan kırk sekiz Perşembe oruçları tutulmaktadır. Ramazan ayında ise Kadir Gecesi’yle birlikte üç gün oruç tutarlar.

4.4. ARGUVAN İLÇESİNDE ORUÇ İLE İLGİLİ BULGULAR

KK1 insanlığın varlığından bugüne birçok inanç ve dinde orucun olduğunu söyledi. Muharrem ayında tutulan Yas-ı Matem orucunu 12 gün olarak tuttuğunu ve oruç tutarken yas kuralları ile oruca başladıklarını 12 gün boyunca en az şekilde hayvansal gıda tüketmedikleri, hiçbir canlıya zarar vermedikleri, gönül kırmaktan uzak durduklarını belirtti. Mümkün oldukça bıçak kullanmadıklarını son günün öğleninde yapılan aşure ile oruçlarını açtıklarını dile getirdi ve ekledi “... babam Yas-ı Matem orucunu tutarken, ‘onuncu gün tıraş, on birinci gün baş, on ikinci gün aş’ derdi yani onuncu günde tıraş olunur, on birinci gün baş yıkanır, on ikinci günde aşure ile oruç açılır derdi...”. Muharrem

ayından önce üç masumlar için üç gün oruç tutulduğunu ve şubat ayının ikinci haftasında Hızır orucunu üç gün tutup açıldıktan sonra kömbe gibi lokma yapılarak dağıtılmış.

KK2 Kerbela'da şehit edilen Hz. Hüseyin ve diğer şehitler için Muharrem orucunun tutulduğunu ve bu oruç esnasında et süt yumurta gibi hayvansal gıdaların tüketilmediğini ve on iki gün boyunca su içilmediğini ve hiçbir canlıya zarar vermeden matem ile tutulduğunu on ikinci günün sonunda aşure ile orucun açıldığını söyledi. Muharrem orucunun öncesinde üç gün oruç da Masum-u Paklar için tutulduğunu söyledi. Yine üç gün de şubat ayının ikinci haftasında Hızır orucu tuttıklarını ardından Hızır cemi ile lokmalar yapıp dağıtıldığını ifade etti.

KK3 Muharrem Ayı'ndan önce üç masumlarla oruca başladıklarını ve Muharrem Ayı'nda ise Yas-ı Matem orucunu on iki gün tutarak bu oruç esnasında hiçbir şekilde kesici aletler kullanılmaz, gülünmez, eğlenilmez, genelinde siyah giyilir. Et süt gibi hayvansal besinler tüketilmezken, oruçtan sonra da su içilmez. Son günün iftarında ise aşure ile oruç açılır. Şubat ayında ise Hızır orucu tutulur bu oruçta ise susuz tutanlarda olur. Bunun sebebinin ise rüyalarında su verenle evleneceğini ya da tuttuğu dileklerin kabul edileceğini umduklarını söyledi. Ramazan ayında da üç gün oruç tutulduğunu belirtti.

KK4 Öncelikli olarak Muharrem Ayında, Kerbela'da şehit edilen Hz. Hüseyin ve ailesi için yas tutularak on iki gün oruç tutulur ve on ikinci günün sonunda Hz. Zeynal Abidin'in kurtuluşu için kurbanlar kesilir ve aşure yaparak dağıtıldığını ifade etti.

KK5 Matem orucun dışında şubat ayının ortasında Hızır için tutulan üç gün oruçtan bahsederken Hızır'ın bu oruçların sonunda evlerine bereket getireceğini düşündüklerini söyledi. Bundan dolayı oruçtan sonra lokmalar yaparak dağıttıklarını söyledi.

KK6 Sağlık sorunları çıkana kadar Yas-ı Matem oruçlarını tuttuğunu söyledi. Eskiden on iki gün orucu tam tutanların durumları elverirse oruçtan sonra kurban kestiklerini ve bu kurbanı dağıttıklarını belirtti. Yine şubat ayında üç gün Hızır orucunu tuttıklarını ve oruçtan sonra kömbe gibi lokmalar yaparak dağıttıklarını ifade etti.

KK7 Kendini bildiğinden beri Muharrem ayındaki Matem orucunu tuttuğunu ve matem kurallarıyla birlikte su içmeden hayvansal gıda tüketmeden tamamladığını söyledi.

KK8 Eskiden Muharrem orucunu ve Hızır orucunu tuttuğunu şimdilerde ise eskisi kadar tutmadığını dile getirdi.

KK9 Muharrem ayında Kerbela Şehitleri için 12 gün Yas-ı Matem orucu tuttuğunu ve tutarken de orada şehit edilenlerin yaşadıklarını hissederek tuttuğunu dile getirdi. On iki

gün boyunca yas tutulur, Kerbela'da şehit edilenler susuz kaldığı için su içilmez, kan akıtılmaz, tıraş olunmaz ve her türlü eğlence zevk ve benzeri durumlardan uzak durulur.

KK10 Öğrencilik hayatında yatılı okurken okullarında Ramazan ve Muharrem orucu tutanlara ve tutmayanlara göre yemek hanelerinden yemek çıktığını ifade etti. Lise eğitimine geçene kadar Muharrem'de tutulan Yas-ı Matem orucunu tuttuğunu sonrasında tutmadığını belirtti ve "... Oruç oruçtur... Acın halinden anlamının bir deneme yöntemidir. Ancak Muharrem orucunda Hz. Hüseyin'in şehadetinin yası olarak da kabul edilir ve aileden bir yakınının yasını tutar gibi yas tutulur. Ne kadar olumsuz davranış varsa uzak durulması amaçlanır." olarak dile getirdi.

KK11 Yas-ı Matem orucunu tuttuğunu dile getirdi.

KK15 Sağlık sorunları çıkana kadar Yas-ı Matem orucunu ve Masum-u Pakları tuttuğunu ama artık tutmakta zorlandığını dile getirdi.

KK17 Muharrem orucu ve Hızır orucu 'nu tuttuğunu dile getirdi.

KK18 Sağlık sorunları çıkana kadar Yas-ı Matem orucu 'nu tuttuğunu ama artık tutmakta zorlandığını dile getirdi.

KK20 Sağlık sorunları yaşayana kadar kış aylarında üç gün Hızır oruçlarını, Muharrem ayında da Yas-ı Matem oruçlarını kaçırmadığını dile getirdi. Yas-ı Matem orucunu tutarken can yakmadan gönül kırmadan, kan akıtmadan hatta yemeklerini hazırlarken kesici alet kullanmaya ve hayvansal gıdalarla su içmemeye dikkat ettiğini söyledi. Artık oruç tutamasa da Muharrem ayında Kerbela Şehitlerinin yasını tutmaya devam ettiğini söyledi. Hatta "... çocukluğumuzda büyüklerimiz tembihlerdi Muharrem Ayna girdiğimizde gülümsemezdik eğlencelerden uzak dururduk. Renkli esbaplar yerine siyah ya da koyu esbaplar giyerdik..." diye ekliyor.

KK21 Çocukluğundan beri hem şubat ayındaki Hızır orucunu hem de İmam Hüseyin ve beraberinde şehit olanlar aşkına on iki gün Matem orucu olan Muharrem ayı orucunu tuttuğunu söyledi. Muharrem orucunda Hz. Hüseyin'in Kerbela'da susuz bırakılıp, başı kesilerek şehit edildiğinden dolayı Muharrem ayı boyunca bıçak kullanmadıklarını, su içmediklerini ve yas içerisinde oruç tuttıklarını ifade etti.

KK22 Büyüklerinin anlatımıyla eskiden sadece üç gün oruç olduğunu ve biz Aleviler bu orucu Hızır Aleyhisselam'a şükranlarını sunmak için tuttıklarını dile getirdi. Diğer tutulan orucun ise Muharrem Ayında 12 gün boyunca tutulan Yas orucu olduğunu belirtti. Muharrem orucu tutulurken bu orucun şehit edilen Hz. Hüseyin'in yası olduğu için kendi içerisinde kuralları olan bir oruç olduğunu ifade etti. Bu kurallar on iki gün boyunca

su içmemek, kan akıtmamak, tıraş olmamak, hayvansal gıdalardan uzak durmak, gibi artırılabilirdiğini dile getirdi.

KK23 Çocukluğunda aile büyüklerinin Muharrem ve Hızır oruçları tuttuğunu hatırladığını söylerken kendisi de emekli olduktan sonra tutmaya başladığını belirtti. Muharrem ayında tutulan Matem orucunda bir yakını kaybetmiş gibi yas içerisinde tuttuğunu ifade etti.

KK12, KK13, KK14, KK16 ve KK19 oruç tutmadıklarını dile getirdiler.

Görüşmelerden ulaşılan bulgulara göre Muharrem Ayının ilk on iki günü Kerbela'da susuz ve başı kesilerek şehit edilen Hz. Hüseyin'in ve ailesinin yası için tutulan oruçlarda kesici alet gerektirilen hiçbir etkinlik (tırnaş, tırnak kesmek, sebze ya da meyvelerin baş kısımlarının kesilmesi gibi) yapılmaz ve on iki gün boyunca su içilmez. Tam bir yas ortamında tutulur oruçlar. Eğlenilmez düğünler, eğlenceler bu dönemlerde yapılmaz. Genel de koyu ve sade giyinilir. Evlerde eskilerde radyo dinlenmez, televizyon bile izlenmez ve hiçbir canlıya zarar verilmez, kan akıtılmaz ve gönül kırılmaz. Bazı köylerde on ikinci günün öğleninde bazı köylerde de on ikinci günün sonunda aşure ile oruç açılır. Benzer şekilde on iki günün sonunda Dördüncü İmam Zeynal Abidin'in kurtuluşu için kurban kesilirken bazı köylerde ise on iki günün tamamını tutanlar kurban keserlermiş. Genelinde muharrem ayının öncesinde şehit edilen Müslüm Bin Âkil ve iki çocuğu için de Masum-u Pak orucu üç gün olarak tutulur.

Şubat ayının içerisinde Hızır'a saygı sunmak ve şükürlerini belli etmek için üç gün oruç tutulması ve oruç sonunda Hızır'ın hanelerine bereket getireceği için lokmalar yapar dağıtırlarmış. Nadir de olsa Ramazan ayında oruç tutulduğuna da rastlamak da mümkündür.

4.5. KURBAN KAVRAMININ İZAHİ

İnsanın yaratılışından bu yana gelen bir ibadet olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan, inandığı Tanrı ya da diğer olağanüstü güçlerin gerek rızasını kazanmak gerek de onları memnun etmek için kanlı-kansız kurbanlar sunmuşlardır. Tarihe baktığımızda kanlı kurbanlar için genelde, koyun, keçi, sığır, tavuk gibi çeşitli hayvanlar sunulurken; kansız kurban için de hasat edilen ilk mahsuller, yiyecek- içecekler, değerli eşyaları gibi değer arz eden eşyaların sunulduğu görülmüştür.

Dinler tarihinde ilk kurban örneğini "Hz. Adem'in oğulları Habil ve Kabilin Tanrı'ya sundukları kurban" olduğu bilinmektedir. Bunu da Maide suresinde şöyle anlatmaktadır. "Onlara Âdem'in iki oğlunun olayını doğru anlat. Habil ile Kabil Allah'a

birer kurban sunmuşlardı. Birinin kabul edilmiş, diğerinden ise kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen kıskanıp: “Yemin olsun ki seni mutlaka öldüreceğim” demiş. Diğer kardeş ise şu cevabı vermişti: ‘Allah yalnız kendisine saygı duyanların kurbanını kabul eder’ buyurur.” (Maide 5/27). İslam inancındaki kurban ibadeti ise, Hz. İbrahim’in oğlu Hz. İsmail’i kurban etme isteğine dayanmaktadır. Saffat suresinin 103. Ayetinde şöyle buyurur; “ikisi de Allah’ın emrine tam olarak teslim olmuştu. İbrahim oğlunu sağ şakağı üzerine yere yatırdı.” (Saffat Suresi, 37/103).

Alevilikte kurban kesmek yerine “kurban tığlamak” söylemi daha çok duyulmaktadır (Yaman, 1995: 32). Alevilikte yaygın bir inanışa göre bu dünyada Hak için kesilen kurbanlar, mahşerde Burak olup, kesenlerini sırat köprüsünden geçireceklerdir (Er, 1997: 39). Cemler kurbandsız olmaz. Cemde kesilecek kurbanın nişanı önemlidir. Kurban, meydana getirilip kurban duası okunduğunda meler ya da silkinirse yani herhangi bir biçimde işaret verirse buna “kurban nişanı” denir ve kurbanın kabul olduğuna bir inanılır (Aslantaş, 2000: 33-34). Muharrem Naci Orhan; “maddi gücü uygun olanlar kurban kesmek suretiyle mali ibadetlerini yerine getirirler. Maddi gücü uygun olmayanlar ise bir horoz kesebilir, horoza da gücü yetmeyenler “dualandırarak” bir elma kesebilirler. Alevi geleneğinde gücü yetmeyenin elma kesmesiyle, gücü yetenin koç kesmesi arasında Hak yanındaki muteberlik bakımından bir fark olmadığını da belirtir” (Orhan, 1994: 11).

Alevilikte Kurban; Kurban Bayramı dışında, adak kurbanı, görgü kurbanı, Muharrem kurbanı, düşkün kurbanı, Abdal Musa kurbanı, dar kurbanı, Hızır kurbanı, Nevruz kurbanı, musahip kurbanı, Hıdırellez kurbanı, olarak sıralanabilir.

4.5.1. Görgü Kurbanı

Aleviler için en önemli ibadetlerden birisi olan görgü ceminde kesilen kurban çeşididir. Genellikle kış aylarında yapılan görgü cemlerde ‘on iki hizmet’ yerine getirilerek ceme katılan tüm canlar Görgüden geçmiş olur (Keçeli, 2005: 326). Yılda bir defa yapılması gerekmektedir. Aleviler bu olaya “ölmeden evvel ölmek” diye adlandırmaktadırlar. Her Alevi vatandaşlar bir defa görgü cemine girmeli ve kendini temize çekmelidir. Bu cemlere katılan canlar arasında dargınlık varsa bitirilmeli, borç alacak davası varsa çözülmeli yani kısaca helallik alınmalıdır (Tur, 2002: 454-457). Görgüden geçen canlar, yıl içerisinde işledikleri hataları tekrarlamamak üzere tövbe ederek, manen temizlenmiş sayılırlar. Cemden sonra da kurban keserek kurbanlarını yerler (Yaman, 1995: 185).

4.5.2. Muharrem Kurbanı

Muharrem orucunun tutulmasının ardından kesilen kurbandır. Genellikle ocakzade ailelerin on iki gün tam oruç tuttuklarında orucun bitiminde ya da Muharrem ayı sonunda yapılan tek ya da toplu halde kurban alarak kestikleri ve dağıttıkları kurbanlardır. Abdal Musa Kurbanı gibi birlik beraberliği ve dayanışmayı amaçladığı için çok önemli bir yere sahip olan bir ibadettir. Muharrem cemi toplanır cem olunduktan sonra kesilir. Ceme katılanlarla birlikte yenilir. Geri kalanı ise evlere dağıtılır. (Yıldız, 2019: 142)

4.5.3. Düşkün Kurbanı

İşlediği bir suçtan dolayı dışlanarak düşkün ilan edilmiş canların düşkünlüklerinin kaldırılmasına karar verildikten sonra dedeler tarafından düzenlenen düşkün kaldırma ceminden sonra düşkünlüğü kaldırılan canların kurban ya da kurbanlar keserek yöre halkına ikram etmesidir (Pehlivan, 1993: 58-66).

4.5.4. Abdal Musa Kurbanı

Kurban ibadetleri içerisinde en bilinen kurbandır. Genellikle kış aylarında perşembeyi cumaya bağlayan gece Abdal Musa kurbanı kesilir (Fığlalı, 1991: 331). Misafir ya da Dede gelmesi, dargınlıkların kaldırılması, kaynaşma bir araya gelme amaçlı kesilir (Türkdoğan, 2006: 459). Öte yandan kesilen kurbanların kış aylarında gelecek olan kaza ve beladan korunmak amacıyla kesilirler. Dedeler Abdal Musa cemini yaparlar. Kesilecek kurbanlar ortaklaşa alınarak köy meydanında kesilerek pilavla beraber herkese ikram edilir (Yaman, 1995: 271). Dedeler Taliplerini ziyarette gittiklerinde eğer talipleri de isterlerse belirledikleri tarihlerde Abdal Musa cemi yapılarak Abdal Musa kurbanı kesilir.

4.5.5. Dar Kurbanı

Ölen Alevilerin arkasından kesilen kurbandır. Dardan indirme kurbanı olarak da bilinen bu kurban bazı yörelerde kişi öldükten sonra, bazı yörelerde ise mezarı kapanmadan kesilir. Ölen kişinin öldükten sonra çevresinden helallik ve rızalık almak ve haklarını helal etmeleri için kesilen bir kurbandır (Yıldız, 2019: 143).

4.5.6. Hızır Kurbanı

Alevilerin Muharrem orucundan sonra en çok tutulan oruç olarak bilinen Hızır orucundan sonra kesilen kurbandır. Genelde şubat ayının ikinci haftasında darda olana, zorda olana Hızır'ın yetişmesi için ve ona teşekkürlerini sunmak için tutulan üç günlük oruçtan sonra Hızır ceminden sonra kesilen birlik kurbanıdır. Kesildikten sonra lokma yapılarak dağıtılır (Yıldız, 2019: 143).

4.5.7. Musahip Kurbanı

Musahiplik, birbirlerine denk olan iki Alevi vatandaşın bir araya gelerek “yol kardeşi” ya da “ahiret kardeşi” olmalarına denir. Alevilik için önemli bir kurumdur. Musahip olmaya karar veren canların geçtikleri musahiplik ceminden sonra aldıkları kurban ya da kurbanlar musahip ceminin ardından keserek ceme katılan canlarla yenilir. Her yıl musahip olan canların kurban kesmeleri ve görgüye girmeleri sağlanır. Gücü yetmeyenler ise birkaç yılda bir kesmeleri gerektiğine inanılır.

4.5.8. Hıdırellez Kurbanı

Mayıs ayının 5. gününü 6. Gününe bağlayan gece Hızır ve İlyas’ın buluştuklarına inanılır (Türkdoğan, 2006: 216,229,272). Hızır ve İlyas’ın her evi ziyaret edeceklerine ve ziyaret ettikleri evlere bolluk, bereket ve huzur getireceklerine inanılır (Ocak, 1990: 150). Bundan dolayı birçok Alevi topluluklarında hazırlıklar yapılarak Hızır ve İlyas için kurbanlar kesilerek topluca yenilir (Tur, 2002: 553).

4.6. ARGUVAN İLÇESİNDE KURBAN İLE İLGİLİ BULGULAR

KK1 İlk başta Kurban Bayramı’nın kurbanını kestiklerini dile getirirken, köylerinde birçok amaç için kurban kesildiğinden de bahsediyor. İlk olarak dedelerin köylerine geldiklerinde kurbanların kesildiğini hatırladığını daha sonrasında ise Abdal Musa için kurbanlarına, adak kurbanlarına, musahip kurbanlarına ve bilhassa muharrem kurbanlarına şahit olduğunu da ekliyor. Kurbanın her şeyden önce birlik ve beraberliği temsil ettiğini ve günümüz de eskisi kadar önemsenmediğini de dile getirdi.

KK2 Yaşadığı çevrede Kurban Bayramları dışında sonbaharda Abdal Musa lokmasında ve muharrem ayında oruç bitiminden sonra kurban kesildiğini bahsetti. Türkmen ve İslami olarak da adak, şükretmek içinde kurbanların kesildiğine sıklıkla rastladığını da ekledi.

KK3 Çocukken dedelik yapan babasının birçok lokmalarda ve adaklarda kurban kestiklerini hatırladığını bugüne kadar musahiplik kurbanı, Abdal Musa kurbanı, Görgü kurbanı ve Muharrem kurbanlarının kesilmesine tanık olduğunu dile getirdi.

KK4 Her yılın belirli dönemlerinde köylerindeki cem evinde toplanıp birlik beraberlikleri için kurban kestiklerini bunun da son yıllara kadar devam ettiğini anlatırken, Alevilikte yer alan bütün kurbanları gördüğünü de ekliyor. Kurban kesimlerinde kurban eti genelde lokma yapılarak dağıtıldığını bazen özel olarak hastası olanlara ihtiyacı olanlara da gönderildiğini nadiren de olsa Kurban Bayramı dışında kesilen kurbanların dağıtıldığını

bahsetti. Günümüzde ise kurban kesiminin azaldığını, kesenlerinde eskisi kadar dağıtmadığını da dile getirdi.

KK5 Kurbandaki amacın aslında ihtiyacı olanlarla paylaşmak olduğu yorumunu yapıyor. Günümüzde kurbanların evlerde kaldığını, kışlık ya da yıllık ihtiyaçları için buz dolaplarında kaldığını bahsetti. Oysaki eskiden tanık olduğu dönemlerde yaşadığı köylerde kurban kesmek için yaşadıkları yerdeki aleviler bir araya gelerek para toplayıp Abdal Musa Kurbanı ya da görgü kurbanı keserlerdi. Musahiplerin dedeler huzurunda ilanında da kurban kesilmesi makbul olduğunu gittiği cemlerde öğrendiğini dile getirdi. ‘Kazaya kalkan belaya bekçi’ olacağı düşüncesi ile eski zamanlarda kurbanların çok kesildiğini de ekledi.

KK6 Adak kurbanlarına çok rastladığını dile getirirken köylerindeki ziyaretlere kurban adağının çok yapıldığını ve bu kurbanların dışında da cemlerin birçoğunda eskilerde kurban kesildiğini de ekliyor. Abdal Musa gibi sonbaharın ortalarında halkın dayanışarak yaptığı bağışlarla toplu kurban kesildiğini ve daha çok bu kurban ve lokmaların ihtiyaç sahiplerine dağıtıldığından da bahsediyor. Hatta hasta olan çocukları iyileşince Arguvan da bulan bir ziyarete gidip kurban adadıklarını ve orada kurban kesip lokma yapıp dağıttıklarından da bahsetti.

KK7 İslam’ın emri çerçevesinde emredilen kurbanların kesilmesi gerektiğini ve bunların dışında türbe ziyaret gibi yerlerde ise adak ve şükür kurbanlarının da olduğunu ifade etti. Alevilerin yaşadığı yerlerde bir araya gelmek can ve cem olmak için de Abdal Musa kurbanları ve Hızır kurbanları kesildiğini ve kesildikten sonra cemler yürütüldüğünü de ekledi.

KK8 Yaşadığı çevrede genel olarak Kurban Bayramı’nda kesildiğini bir de adak adanan kurbanların belirli türbelerde kesildiğini orada pilav ve benzeri lokmalarla pişirilip yenildiğini söyledi. Adak kurbanlarında yakın çevrelerini kurbanı davet ederek lokmaların kalabalık olması ve ne kadar çok kişiye ulaşırsa o kadar etkili olacağına inanıldığını da ekledi.

KK9 Dileklerinin veya dualarının olması için kutsal sayılan ziyaret, türbe ve Ocaklara kurban adandığını ve dilekleri veya duaları kabul olduktan sonra o kutsal yerlerde kurban kesilerek dağıtıldığı ya da lokma eşliğinde yenildiğini söyledi.

KK10 Çocukken en çok karşılaştığı köylerinde bulunan ziyarete kesilen adak kurbanları olduğunu ve daha sonrasında ise Kurban Bayramı’nda kesilen kurbanları bildiğini ancak okuduğu araştırdığı kadarıyla neredeyse her cem ibadetine kurban kesilmesi gerektiğini de dile getirdi.

KK11 Kendisi için kurban ibadeti paylaşım birlik beraberlik anlamını taşıdığını bunun da en güzel örneğini yaşadığı Alevi çevrelerde yapılan Abdal Musa Lokması için kesilen kurban olduğunu diğerinin ise Hızır Lokması için kesilen kurban olduğunu söyledi. Bu lokmaların yanı sıra yöre gereği adak ve dilek kurbanlarının da sık kesildiğini ve ihtiyaç sahiplerinin de bu kurbanlardan yararlanmaları sağlandığını da ekliyor. Öte yandan bayramlarda ve bazı cemlerde de kurban kesiminin olduğunu dile getirdiler.

KK12 Diğer kurbanların hepsini bildiğini ama adak kurbanı ve Abdal Musa kurbanına bir de İslam'ın şartı olan ve Kurban Bayramı'nda kesilen kurbanın olduğunu dile getirdi.

KK13 Kendisi için en önemli olan kurbanın Muharrem orucu sonrasında kesilen kurban olduğunu söyledi. Bayramlarda kesilen kurbanlar ve adak kurbanlarla da sıklıkla karşılaştığını dile getirdi yöreleri gereğinde düzenli olarak sonbahardan kışa geçen dönemde Abdal Musa Lokması içinde ortaklaşa kurban kesiminin de olduğunu ve bu geleneğin yaşadığı toplum için çok önemli ve değerli olduğunu öncelik olarak çevrelerindeki ihtiyaç sahiplerinin bu lokmadan faydalanması ile önem kazanacağını da belirtti.

KK14 İnançsal olarak kesilen kurbanlar bir de adak kurbanları olarak ikiye ayırıyor kurbanı; cem törenleri için kesilen kurbanlar, Abdal Musa Kurbanı, Hızır Kurbanı ve Bayramlarda kesilen kurbanları inançsal olarak nitelerken, bir dilek ya da olmasını istedikleri bir şey için olması durumunda bir ziyarete ya da kutsal bir yerde kesilen kurbanları da adak kurbanı olarak nitelendiriyor. Her Alevinin yılda bir defa kurban kesmesi gerektiğini ve kestiği bu kurbanı da paylaşırması gerektiğini dile getirdi.

KK15 Bazı ocakzadelerin Muharrem orucunu tam tuttuktan sonra kurban kesmeleri gerektiğini söylerken her Müslümanın Kurban Bayramı'nda kurban kesmesi gerektiğini de ekliyor. Ayrıca yöreden yöreye farklılık gösterse de adak kurbanlarının devam ettiğini ifade etti.

KK16 Köylerinde yılın belirli günlerinde ortaklaşa kestikleri kurbanların olduğunu bu durumda köylerinde bir festival havasından geçtiğini anlatırken Kurban Bayramı'nda ve adak kurbanlarına tanık olduğunu ifade ediyor. Çok eskilerden dedeler köylere geldiğinde muhakkak kurban, dedelerin köyelerine gelmesinin onuruna kurban kesildiğini ve yürüttükleri ceme göre de kurban kesildiğini ekliyor.

KK17 Çocukken babası ve dedesinin Muharrem Ayı'nda oruç bitiminden sonra kurban kesip köylülere dağıttığını hatırladığını ve genel olarak da Kurban Bayramlarında kurban kestiklerini ve çevresinde ise adak kurbanlarının sıkça rastlandığını da ekliyor.

KK18 Daha çok çevresinde rastladığı adak ve Kurban Bayramı kurbanları olduğunu ve bunların dışında da Abdal Musa Lokması için de kurban kesildiğini dile getirdi.

KK19 Kurban Bayramlarında sık kurban kestiklerini ve çevresinde Muharrem Ayı'nın sonunda kurban kesenlerin olduğunu belirtti.

KK20 Çocukluğunun geçtiği köyde dedeler geldiğinde, adak adandığında ve Muharrem Ayı'nda kurbanlar kesildiğini; evlenip eşinin köyüne geldiğinde ise bahar aylarında köylerinde bulunan ziyaretlere ve kendi evlerinde muhafaza ettikleri Şah-ı Merdan Asasına adaklar adanarak kurbanların kesildiğine tanık olduğunu dile getirdi. Kendisi için kurban; Allah'a ulaşmanın yollarından biri olarak tanımlandığını kurban kestikçe her şeyin bereketinin artacağını birlik ve beraberliğinde artacağını söyledi.

KK21 Kurban kesimine karşı olduğunu dile getirdi. Bunu günümüzde insanların sadece et ihtiyaçlarını karşılamak amaçlı kestiklerini eskisi gibi dağıtma ya da paylaşmanın olmadığından dolayı söylediğini ifade etti. Oysa eski zamanlarda kurbanların ibadetlerden ziyade paylaşmak için birlik boyutunun da olduğunu söyledi. Kendisinin bayram kurbanlarını, adak kurbanlarını, Abdal Musa kurbanını ve görgü cemlerinde kesilen kurbanlara tanık olduğunu da ekledi.

KK22 Kurbanın diğer inançlarda olduğu gibi Alevilikte önemli bir yer tuttuğunu dile getirirken, çocukken cemlerde kurbanlar kesildiğini ve lokmalar dağıtıldığını da ekliyor. Günümüzde bir Alevi'nin Kurban Bayramlarında, eğer tutuyorsa Muharrem orucunun ardından, bireysel olarak kurban kesmesinin gerekli olduğunu ifade etti. Bunların dışında da topluluk olarak kesilen kurbanlardan Abdal Musa lokması için, Hızır lokması için kesilecek kurbanlara da katılmasının elzem olduğunu dile getirirken, maddi durumunun elvermesinin de şart olduğunu ekliyor.

KK23 Kurban kesmenin eskisi gibi öneminin kalmadığıyla başlıyor görüşmemiz. Kurban kesmek toplumsal anlamda çok önemli bir olgu olduğunu belirtti. Toplumda paylaşmanın en güzel örneği olduğunu ve inançsal bakımdan da gereklilik olduğunu söyledi. Eski insanların kurban keserken kestikleri kurbandan neredeyse evlerine çok az bir pay aldıklarını ve aldıkları payı da gelen misafirlere sunduklarını söyledi. Günümüzdeyse bu durumun daha farklı algılandığını kurban kesenlerin kurbanları buz dolaplarında sakladıklarını ifade etti.

Kaynak kişilerle yapılan mülakatlardan anladığımız kadarıyla köylerde yaşayıp büyüyenlerde kurban ibadetini yerine getirme veya tanık olma durumunun çok daha fazla olduğunu görmekteyiz. Yaşam alanlarına yakın yerlerde türbe, ziyaret ya da ocak merkezin

bulunması kurban ibadetine tanıklığı artırmakla beraber bölgede birlik ve beraberliğin daha fazla olduğunu da görebiliyoruz. Bu kutsal olarak atfedilen yerlerde adak kurbanların da olduğunu görebiliyoruz. Görüşme yapılan kişilerin yaş seviyesi arttıkça cem ibadetlerinde yapılan kurban çeşitlerine rastlamak da mümkün oluyor.

Şehirleşmeyle beraber gelen sosyoekonomik sorunlar kurban kesiminde azalmalara sebebiyet verdiğini ve özel günlerde kurban kesiminin olduğunu da görebiliyoruz. Köylerde sık sık yapılan Abdal Musa Lokmaları ve Hızır Lokmaları şehirlerde de vakıf, dernek ve cem evlerinde yapılmaya devam etmekte. Bu durum şehirde yaşayan Arguvanlı Alevilerin birlik ve beraberliklerini artırdığını da görmekteyiz. Bilhassa il dışında yaşayanların bu konuda daha kuvvetli bağlar kurduğunu da anlamak mümkün.

5. ALEVİLİĞİN TEMEL KURUMLARINDAN MUSAHİPLİK VE DÜŞKÜNLÜĞÜN İZAHİ

5.1. MUSAHİPLİK KAVRAMININ İZAHİ

‘Musahiplik’ kavramının Arapça sözlükteki karşılığı, karşılıklı sohbet etmek, birbirine yarenlik eden anlamına gelmektedir (Yıldırım, 2018: 246). Alevilikte ise yol kardeşliği, ahiret kardeşliği ve can kardeşliği anlamına gelmektedir (Melikoff, 1994: 84).

Geleneksel süreçte musahiplik kavramı Hz. Âdem ile Cebrail yol kardeşi olmasına dayanır. Buyruk’ta bu yaklaşım yer ile gök yaratıldığında Hz. Âdem ile Cebrail kuşak bağlayarak yol kardeşi olurlar. Benzer durum daha sonrasında Cebrail ile Hz. Muhammed arasında da kurulacak ve Miraç dönüşünde Ensar ile Muhacir topluluklarını ilan etmesi Hz. Muhammed’den istenir. Ensar ile Muhacir kardeş ilan edildikten sonra da Hz. Ali’yi de Hz. Muhammed kendisine kardeş seçecektir (Bozkurt, 2004: 140).

İmam Safi Buyruğuna göre musahipliğin tarihi çok farklı açılardan anlatılmaktadır. Musahiplik Hz. Ali ve Hz. Muhammed’den gelmektedir. Hz. Muhammed son Hac ziyaretinin dönüşünde Cebrail Maide Suresi 65. ayeti getirir. Ayet; “Ey Resul! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O’nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Doğrusu Allah, kâfirler topluluğuna rehberlik etmez.” buyurur. Bunun üzerine Hz. Muhammed ashabına bir minber hazırlamalarını ister, minber olacak kereste bulunamayınca deve palanından minber hazırlarlar. Minbere çıkan Hz. Muhammed, Hz. Ali’nin elinden tutar ve insanlara hitaben “Ey insanlar! Ben sizin efendiniz değil miyim?” diye sorar. “Evet öylesin.” cevabını alınca Hz. Ali’ye döner ve “Ya Ali! Ben ilmin şehriyim, sen de kapısısın.” der ve Hz. Ali’yi kendine musahip kılar (Kaplan, 2009: 207). Bu nakledilen olay Alevi büyüklerince çokça anlatılmış ve musahipliğin ne denli önemli ve gerekli olduğu vurgulanmak istenmiştir.

Aleviliğe göre “yola” girmek, musahiplikle başlar. Bir kimse yirmi yaşına vardığında ikrar verip “yola” girmelidir. Bir kişinin musahip olabilmesi için evli olması gerekir. İki evli çift, hep birlikte musahip olurlar. Musahip olan erkeklere “kardeş” kadınlara ise “bacı” denir (Tuğrul, 2006: 163). Musahiplik manevi yükü olan bir uygulamadır. Musahip olan aileler kendi yaşam kültürünü ister istemez değiştirmek zorunda kalmışlardır. Çünkü artık yaptıkları sadece kendini bağlamayacak Musahibi olduğu kişi veya aile tarafından yaptığı eylemler sorgulanacaktır.

Aleviliğin en önemli kurumlarından biri olan musahiplik kavramı; belirli bir yaş düzeyine gelmiş olan iki Alevi talibin rehber önderliği birlikte dede ve canlar huzurunda alevi olunur (Kaygusuz, 1991: 91). İki talip; “dehmeke deme cismeke cismi ruhake ruha”, yani; “musahip kardeşlerin canı bir teni bir, kanı bir ruhu birdir” yani “canı cana, malı mala ve ruhu ruha” birleşerek can, mal, ruh ve yol kardeşliği başlar. Musahip kardeşlerden birisi malını yitirirse diğeri onun yardımına koşar ve gücü yettiğince ona yardım eder. Buyruk’a göre musahip kardeşlerin evi de yolu da malı da birdir. Bunlar için birbirlerinden müsaade almazlar. Ahirete kadar birbirlerinin yaralarına deva, dertlerine derman olarak, tüm varlıklarını paylaşmak zorunda kalacaklardır (Melikoff, 1994: 92).

İnanç bakımından önemli olan musahiplik toplumsal açıdan da birçok önemini görmekteyiz. Bu kurumun görüldüğü toplumlarda olası husumetlerin, toplumsal sorunların da önüne geçerek barışçıl, huzurlu ve dayanışma içerisinde bir düzen kurmaya yardımcı olur. Fakat günümüzde kentleşmeyle beraber musahiplik kavramı eskisine nazaran önemini yitirmeye başlamış ve birçok yerde uygulamadan kalkmıştır. (Bulut, 2013: 101-118).

5.2. DÜŞKÜNLÜK KAVRAMININ İZAHI

Alevilikte düzen ve adaleti sağlamak için ortaya çıkmış bir kavramdır düşkünlük. Alevi toplumu içerisinde denetim düzen ve adaleti sağlaması ile toplumun huzur ve barış içerisinde yaşamasına katkı sağlar. (Yıldız, 2004: 234). Toplum dahilinde belirlenmiş kural ve kaidelere ters davranan kişilerin toplumdan soyutlanarak dışlanır. Geleneksel olarak kuşaktan kuşağa aktarılan örfi bir hukuktur (Bal, 2004: 70)

Düşkünlüğü iki başlık olarak başlıkta incelenebilir. İlki Pir gözünden düşkünlük, yolun kurallarına uymadan kendi kurallarına uyarak kendi yolundan gidenlere verilen cezadır. Pir tarafından verilir toplumdan soyutlanmaz fakat cemlere katılamaz cemlere giremez. Lokmalara katılamaz. Kısa sürede kendi isteği ile düşkünlüğü kalkar.

Yol düşkünlüğü ise pir düşkünlüğüne göre daha ağır hükmü olan bir düşkünlüktür. Haksız yere eşini boşayan, gayri meşru ilişkileri olan cana kıyan hırsızlık yapan gibi ağır suçlar işleyenlere verilen düşkünlüktür. Bu düşkünlükte, toplumda soyutlanma başlar. Selam verilmez, selamı alınmaz. Malı maldan, canı candan ayrı tutulur. Ailesi de dahil olmak üzere aynı hanede yaşayanlar ve varsa musahibi de düşkün sayılır.

Yol düşkünlüğünün kalkması için düşkün sayılan kişinin dedesi gelince pir huzuruna çıkar toplum dinlenir. İşlediği suçun büyüklüğüne göre 1 yıldan 12 yıla kadar düşkünlüğü devam eder. Verilen düşkünlük süresi dolunca pirin huzuruna çıkarak

süresinin dolduğunu himmet alarak düşkünlükten kaldırılması için hazırlıklarına başlarlar. Toplumun ileri gelenleri de bir araya gelerek münasip görülürse düşkünlük cemi ile düşkünlüğü kaldırılır.

Alevi toplumu içinde yargılama yetkisi dedelere aittir. Haklı ile haksız birbirinden ayırt ederek, adil ve doğru bir karar verip sorunu çözmek dedelerin yükümlülüklerindedir. Verilen karar genellikle bağlayıcı olur. Karşı tarafa zarar veren kişi, sahip olduğu durumu göz önünde bulundurularak maddi tazminat ödemeye mahkûm edilir. İşlenen suçun ve yapılan haksızlığın ağır olması veya verilen karara uymama halinde dede yahut rehber başka bir şekilde ceza verme yoluna gidebilir (Tuğrul, 2006: 169). Alevilikte sosyokültürel yaşamın her alanında olduğu gibi düşkünlük konusunda da otorite yine dedeler olduğu açıktır. Dedenin bu konuda ayırım yapmadan suçlu olan veya cezayı hak eden herkese yaptırım uygulamış olması dedenin hüküm alanını daha da genişletmiştir.

5.3. ARGUVAN İLÇESİNDE MUSAHIPLİK VE DÜŞKÜNLÜK KAVRAMLARI İLE İLGİLİ BULGULAR

Musahiplik düşkünlük hakkında ne düşünüyorsunuz? Sorusuna verilen cevaplara göre elde edilen bulgular şöyledir.

KK1 Kardeşten öte kardeşlik olduğunu söylerken Musa ile Harun'un kardeşliği ile başlayan musahiplik Aleviliğe ise Hz. Muhammed'in Muhacir ile Ensar'ı kardeş ilan etmesi ardında Hz. Ali'yi kendisine kardeş ilan etmesiyle girmiştir. 'Yârin yanağından gayrı her şeyi paylaştıkları' kardeşliktir. Eskiden görgü cemlerine musahip olmayanlar giremezdi. Hatta musahibi düşkün bile ilan edilebilirdi. Musahiplik aslında insanların birbirlerini denetlemeleri ve yapılacak hatalardan ya da yaşayacakları zorluklardan daha kolay kurtulmalarını sağlaması yönünden önemli bir kurum olduğunu söyledi. Hz. Ali'nin 'hısımlık olan yerde hasımlık olur' sözüyle musahiplerin akraba olmamasının ne kadar önemli olduğunu ifade etti.

Düşkünlüğün ise toplumda düzenin ve adaletin sağlanmasında çok önemli bir rol oynadığını belirtti. Alevi birinin yaptığı bir hatanın ya da işlediği bir suçun karşılığında bir süre ya da ömür boyu toplumdan dışlanarak verilen bir ceza olduğunu ifade etti. Düşkün olan kişinin toplumdan soyutlanarak ıslah olması beklenir. "...Suçunun derecesi arttıkça düşkünlük süresi uzar. Eğer düzelttiği hatasından ya da suçundan döndüğüne karar verilirse cem eşliğinde kurban kesilerek düşkünlüğü kaldırılır..." diye ifade etti.

KK2 Hakk'a verilen bir ikrar olarak tanımlıyor musahipliği. Bir yıllık deneme yani nişan süresinin ardından görgü ceminde ilan edilir ve ardından kurbanı kesilir. Her iki

yılda bir kurbanla ikrarlarını yenilemeleri beklenir. Kardeşlikten ötedir. Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin kardeşliği ile başladığını söyledi.

Düşkünlük ise bir insanın yaşayabileceği en kötü durumdur. "...Bir kişi yaşadığı topluma zarar verecek bir şey yapmışsa, cana kıymışsa, hırsızlık yapmışsa ya da haksız yere eşini boşamışsa düşkün ilan edilir. Cezasının büyüklüğüne göre düşkünlüğün süresi uzar ve düşkünlüğü sona erdiyse görgü cemiyle düşkünlüğü kaldırılır ve kurban kesilerek dağıtılır..." olarak belirtti.

KK3 Musahipliğin Alevilik için çok önemli olduğunu ve kardeşlikten öte olan kavram olduğunu söyledi. Kardeşlerin çocukları evlenirken musahip çocukları evlenemediklerini ifade etti. Ahlaki, inanç olarak birbirine denk olan iki alevi can arasında gönüllü olarak musahip olmaya karar verirler ve Dedeler de uygun görürlerse bir süre denemeden geçerek musahip olurlar. Toplumsal dayanışmanın en küçük hali olduğundan bahsediyor. Belirli bir sürede bir kurban keserek ikrarlarının denetlenmesi ve yenilenmesinin de gerektiğini ifade etti.

Düşkünlük için de Alevi toplumlarının içerisinde yozlaşmanın önlenmesi, suç işlenmemesi ve düzenin sağlanması için çok önemli olduğunu vurguluyor. İşlenen suçun duruma göre bir yıldan başlayarak toplumdan soyutlanan düşkünler eğer ki yaptıkları hataların farkına varır ve doğru yolu bulurlarsa düşkünlükleri cemlerle kaldırılır.

KK4 "...iki kişinin musahip olabilmesi için önce anne ve babalarından sonra da eşlerinden rızalık alarak yola girmeye karar verirler. Sonrasında dedelerin huzurunda ikrar verirler. Dedeler musahip olan canları nişanlar ve nişan sonrasında da musahip olmalarına karar verilmişse üzerlerine beyaz bir bez atılır. Bu bezin iki anlamı vardır. İlk anlamı kefen anlamına gelirken 'ölmek var dönmek yok' demektir. Diğer anlamı ise Pençe-i Ali Aba'nın altına girmeleri içindir..." diye ifade etti

Düşkünlük yoldan çıkanları tekrar yola döndürmek, düzeni sağlamak için bir yaptırım olduğunu belirtirken. Düşkün ilan edilen kişinin düşkünlüğü boyunca toplumdan dışlanarak selamı alınmaz selam verilmez duruma geldiğini söyledi. "...Eğer yola tekrar gelirse düşkünlüğü kaldırılır ama işlediği suç affedilmeyen suçlardansa ömrünün sonuna kadar düşkün ilan edilir. Aynı evde yaşadığı ailesi de düşkün sayılır musahibi de..." diye dile getirdi.

KK5 Ensar ve Muhacir'in kardeşliği ile başladığını söyleyen ve kardeşlik ile iki Alevinin birbirini kontrol etmesi birbirine destek olmasını amaçlayan bir kurum olduğunu da belirtti. Cem töreninde ilk adım atılırken rehber eşliğinde ve denetiminde nişan süreci geçirdiğini belirtirken, rehber uygun görürse dedelerin huzurunda dara çekilerek

musahipliğine ikrar verdiklerini söyledi. Aralarında musahip kardeşliği dışında asla başka bir akrabalığın olamayacağını da söyledi.

Suç işleyenin cezası ya da yaptırımı görgü cemlerinde verilir. Düşkünlük bir nevi adaleti sağlamak düzeni sağlamak için var olan bir kurum. Düşkünlük eğer geri dönecek bir hatadan dolayı verilmişse eğer ıslah olmuşsa düşkünlüğü kaldırılır. Cinayet, eş boşama gibi durumlar varsa düşkünlük kesinlikle kalkmaz olarak belirtti.

KK6 Gönüllü olarak birbirine denk (maddi ve statü olarak) iki evli Alevi canın dedelerin de izni ile yol kardeşi olması olarak yorumluyor. Belirli bir süreliğine nişan yani deneme süresine girip bu yola düşebileceklerini yapabileceklerine Dedeler kanaat getirirlerse musahiplik cemi ile ikrar verilir. Musahipler kurban keserek yola girerler. Musahip kardeşler mallarını canlarını paylaşırlar ama asla akraba olamazlar. Kardeşler çocuklarını evlendirebilirlerken musahip çocukları evlenemeyeceklerini ifade etti.

Düşkünlük ise yoldan çıkanları dedeler tarafından verilen bir yaptırım olduğunu söyledi. İşlediği suç ya da yaptığı hatanın büyüklüğüne göre yaptırımların süresi artar. Eğer affedilirse düşkün kaldırma cemi düzenleyerek kaldırılır. Aksi takdirde toplum tarafından dışlanırlar.

KK7 Musahipliği yol ve can kardeşliği olarak tanımlıyor. Yol ve erkân dahilinde iki canın bir araya gelerek ömürlerinin sonuna kadar birbirlerini yeri geldiğinde denetleyerek, yeri geldiğinde ise destekleyecek yol kardeşliği olarak açıklıyor. Musahip olmak için musahiplik cemi ile ilan edildiğini de ekliyor.

Düşkünlüğü ise yoldan çıkan ve hem kendisine hem de topluma karşı hata yapan kişilere uygulanan bir yaptırım olduğunu söyledi. Her iki kurumun günümüz yaşam şartlarında uygulanmasının çok kolay olmadığını gün geçtikçe unutulduğunu da dile getirdi

KK8 Alevi toplumunda iki kişi ile başlayıp toplumsal dayanışma sağlamak için uygulanan bir kurum olduğunu dile getirdi. Düşkünlük ise düzeni sağlamak ve adaleti sağlamak için suç işleyen bireylerin cezalandırması için uygulandığını söyledi. Günümüz şartları hem musahipliği hem de düşkünlüğü yetersiz kıldığını eski zamanlardaki gibi denetleyen bir kurumun olmadığını ifade etti.

KK9 Musahiplik öz kardeşten öte kardeşliği pekiştirmek amacıyla ortaya çıkan ve musahiplik ceminde dede ve cem erenlerinin huzurunda ikrar verilerek başladığını ve kendisinin de musahipliği aile büyüklerinde gördüğünü söyledi.

Düşkünlük ise insanların yoldan erkândan çıkmasını önlemek ve suç kabul edilecek her türlü zararlı durumdan uzak kalmalarını sağlamak amacıyla ortaya çıkmış bir kurum.

Düşkün ilan edilen kişi halktan izole edilir, gerekirse köylerden bile uzaklaştırılabilecek duruma bile gelebileceklerini dile getirdi.

Günümüz şartlarında ise belir bir yaş ve sonrasında musahipliğe rastlamanın pek mümkün olmadığını ve devam etmesinin sadece dayanışma için değil Alevilik inancının pekiştirilmesini de etkileyeceğini; düşkünlüğün ise Alevilik içerisinde toplumsal düzene çok faydasının olduğunu geçmişte olduğunu büyüklerinden duyduğunu ve günümüzde Alevi toplumunun ahlaki değerleri için devam etmesinin çok önemli olduğunu izah etti.

KK10 Musahipliğin Türkçe karşılığı yol kardeşliğidir. Kan kardeşi denildiği gibi yaşamın her alanında birlikte hareket etmeyi, dayanışmayı amaçlar. Musahiplerden biri yanlış bir davranışta bulunursa diğeri de suçlu kabul edilir. Bir tür otokontrol düzenidir. Babasının musahibinin olduğunu ve kendisinin de 1972 yılında ben de musahip kardeşinin olduğunu ancak görgü cemi yapılmadığından birlikte cemde bulunmadıklarını dile getirdi.

Düşkünlüğü toplumsal bir mahkeme gibi yorumluyor ve oradaki toplumun düzenini sağlamak ve bir düzeni bozan ya da yola zarar verenlere cezalarının verilmesini sağlamak toplumdaki izole etmeleri sağlandığını dile getirdi. Hatta, "... Çocukluk dönemimizde Muharrem ayında oruç tutmayanların düşkün ilan edildiğini anımsıyorum. Onlar da elbette neden tutamadıklarını huzurda açıklıyorlardı. Dede onlara cemaate bir armağan alması cezası veriliyordu. Bu cezalar, bir sonraki cemde bir yerine iki kömbe yapması, yazdan saklanan elma armut varsa getirmesi, yoksa başka bir yiyecek getirmesi gibi küçük cezalar verilirdi" diye sözlerini tamamlarken günümüzde musahipliğin devam etmesi gerektiğini bunun da toplum içerisinde dayanışma ve birlik beraberliği arttıracığını söylerken düşkünlük olayında ise artık modern mahkemeler olduğu için eski değerini yitirdiğini de ekledi.

KK11 Dünya ahiret yol kardeşliği olarak tanımlıyor ve Alevi canların birbirlerini desteklemesi ve birbirlerini kontrol ederek hem yolda hem de düzende tutmasına yardımcı oluyor. Düşkünlük ise Alevi canların düzenlerini sağlamak toplumsal refahına katkıda bulunmaları adına önemli düzenleme mekanizması ancak günümüzde amacının dışına çıktığını ifade etti.

KK12 Alevilikte yer alan yol kardeşliği olarak bildiğini ifade etti. Düşkünlüğü ise Alevilik içerisinde eskilerde kalmış bir düzen koruma yapısı olduğunu ve günümüzde her iki kurumun da uygulanamadığını dile getirdi.

KK13 İlk olarak dedesinin musahibinin olduğunu ve musahipliğin yol kardeşliği olduğunu belirtti. Düşkünlüğü ise yolu erkânı bozanları cezalandırarak düzeni sağlamak olduğunu dile getirdi ve günümüzde göstermelik olarak uygulandığını da ekliyor.

KK14 Musahipliği kardeşten öte yakınlık olarak tanımlıyor. Çevresinde çokça zikredildiğini ve birçok aile büyüklerinin musahibinin olduğunu bahsetti. Fakat düşkünlük hakkında tam olarak bilgisinin olmadığını ve her iki kurumun günümüz de devam edip etmemesi konusunda yorum yapmak istemediğini belirtti.

KK15 Yol kardeşliği anlamına geldiğini ve ‘candan öte candan ziyade’ olarak tanımlıyor. Toplumun birbirlerini denetleyeceği destek olacağı bir yapı olarak da ekliyor. Başta babası olmak üzere aile büyüklerinin çoğunluğunun musahibinin olduğunu da ekliyor.

Düşkünlüğü ise Alevi toplumunun yapısına ve inançsal yapısına zarar verenlerin cezalandırılması olarak yorumluyor. Mallarını mallarından, canlarını canlarından ayırarak dışlamak olarak anlatıyor. Günümü de ise eskisi gibi denetlenmesinin zor olduğunu bunun da şehirleşme ve ekonomik koşullardan kaynaklı olduğunu söyleyerek eskisi gibi olacaksa devam etmeli diyor.

KK16 Candan öte kardeşli olarak tanımlıyor. Babasının Musahibinin olduğunu ve toplumun sosyal yapısında önemli bir yer aldığını belirtti. Düşkünlüğü ise bir insana yakışmayacak davranışları yapan kişilerin, ailesine, çevresine ve yola (erkâna) ihanet edip zarar verenlere verilen bir isim olarak tanımlıyor. Yaptırımların en basiti cemlere almamak iken en ağırısı ise tamamen dışlamak hatta sürmek olduğunu anlatıyor. Günümüzde ne yazık ki sembolik olarak devam ettiğini ve yok olmak üzere olduğunu belirtirken günümüzde toplumsal sorunların büyük bir kısmının çözümüne de yardımcı olacağını bahsetti.

KK17 Kendine has cem ile atanan yol arkadaşlığı ya da yol kardeşliği olarak tanımlıyor. Birçok konuda birbirlerine denk evli iki canın pir huzurunda ikrar vererek birbirlerine destek olma ve kontrol etme gibi görevleri olan bir kavram olarak tanımlıyor. Düşkünlük ise kurallara uymayan yaşadığı topluma zarar verenlere uygulanan bir ceza sistemi olarak yorumluyor. Günümüz şartlarında çok karşılaşılmadığını ama tekrardan kültürümüze kazandırılması gereken iki kavram olduğunu ifade etti.

KK18 Musahiplik kavramını şöyle tanımlıyor; “Alevilikte özel bir dinî tören ile atanan ve kişinin hem dünyada hem de ahirette kardeşi ve yoldaşı kabul edilen kişilerdir. Kirvelik bağı gibi önemli bir aile bağıdır, aile büyüklerinde vardı, şimdiki gençler için çok uzak bir kavram” olarak tanımlıyor.

Düşkünlüğü ise eski zamanlarda Alevi toplumunun hukuksal düzenlemelerinden biri olarak tanımlıyor. Gerek toplumsal yapıyı gerek inanç yapısını düzenlemek ve korumak amaçlı düzenlenen bir yapı. Verilen cezalar yapılan hata ya da suça göre değişmekte suç ne kadar büyük ise yaptırımlar da o kadar sert ve o kadar katı oluyor.

Düşkünlüğü değil de musahipliği devam ettirilmesini daha uygun buluyor. Günümüz de hukuk kurallarının daha da önemli olmalı diye yorumladı.

KK19 Musahiplik ve düşkünlük hakkında çok bir bilgisinin olmadığını dile getirdi.

KK20 Musahipliği can ve yol kardeşliği olduğunu, birbirlerine destek olmak ve yoldan çıkmalarına engel olmak için uygulanan bir kural olduğunu bahsetti. Kaybettiği eşinin de babasının da musahiplerinin olduğunu ve her fırsatta bir araya geldiklerini ifade etti. Düşkünlüğü ise yoldan çıkanlara ve suç işleyenlere uygulanan bir ceza verme durumu. İşlenen suç yapılarına hatalara göre cezalar cemde ve pir huzurunda karara bağlanır pirlere cezayı belirler ve tüm cemaat ile uygularlar. Basit bir cezada olabilir lokma yapma gibi ağır bir ceza da olabilir köyden sürülme gibi. Küçükken köylerinde düşkün cemine katıldığını ve orada düşkün olan bir ailenin köyden uzaklaştırıldığını hatırladığını dile getirdi.

Günümüzde zor olduğunu ve uygulanmasının zor olduğunu dile getirdi. Eskilerde alevi köylerinin mahkeme olmadan düşkünlükle ve musahiplikle düzende kaldığını ama günümüzde ise ya yanlış uygulandığını ya da hiç uygulanmadığını dile getirdi.

KK21 Musahipliği yol kardeşliği olarak tanımlıyor. Birbirlerine denk olan evlenmiş yuva sahibi iki alevi canın birbirlerine destek olması ve birbirlerini kontrol etmesi için ortaya çıkmış bir gelenek. Kendisinin musahibinin olmadığını dile getirdi.

Düşkünlüğü ise Yoldan çıkan ya da suç işleyen kişilerin işledikleri suça göre ceza verilir. Cemlere cemaate alınmadığını ya da toplumdaki soyutlandığını belirtti.

Günümüzde devam etmesi çok iyi olurdu hatta tüm toplumlar için çok önemli bir değer olurdu. İnsanların toplumlar tarafından denetlenmeleri suç oranını düşürür ve düzeni sağlar diye düşündüğünü dile getirdi.

KK22 Musahiplik, Aleviliğin kendi içerisinde kurduğu en güzel geleneklerden biridir. Musahip olacak kişilerin her konuda ve her şeylerini paylaşacağı dengi dengine olmalıdır. Dertlerine destek olmak, sorunlarına çözüm olmak için olan bir sistemdir. Hem de birbirlerinin hatalarını da telafi ederler.

Düşkünlük ise toplumun kabul edemeyeceği davranışta bulunan herkes düşkündür. Düşkünlükleri kaldırmak için Hıdır Abdal ocağı vardır. Orada da düşkünlüğün kaldırması için çok zorluklardan geçmesi gerekir. Yaptığı hatayı çözmesi için bedelini ödemek gerekirse her türlü rızalık alması gerekmektedir.

Günümüzdeki şartlara bakıldığında Aleviliğin kurallarını uygulamak çok zor olduğunu savunurken. Hem ekonomik şartlarının uygunsuz olması hem de sosyal yapıların

engellemesinden dolayı musahipliğin ve düşkünlüğün devam etmesi çok zor olacağını bahsetti.

KK23 Musahiplik toplumsal eşitliliği sağlamak ve toplumun refahını en üst seviyeye getirmek amaçlı ortaya çıkan bir gelenek olarak tanımlıyor. Maddi ve manevi olarak birbirlerine denk olan iki Alevi ailenin kardeş olarak cemde pirlerin huzurunda ilan edilmesi ile başlayan bir geleneksel yapı olduğunu bahsetti.

Düşkünlüğü ise topluma zarar verecek düzeni ve inancı bozacak hataları önlemek için yapılan hukuki işleyiş sistemidir. "...Tarihte Alevi köylerinin mahkemelerde davalarının çok az olmasının sebebi de bundan kaynaklanır. Pir huzurunda cemaatin şahitliğinde sorunlar çözülür ya da sorunun karşılığında bir yaptırım uygulanır. Bu yaptırımlar ise toplumun sosyal yapısını korumak amaçlı verilir..." diye açıklıyor.

Her iki kavramın bugün devam etmesinin birçok açıdan zor olduğunu bahsetti. Çünkü şartların artık insanları birbirlerinden uzaklaştırdığını ve bu kavramların denetlenmesinin çok zor hale geldiğini belirtirken devam ettirmeyi deneyenlerinde bu kavramları değersizleştirdiğini de savunuyor.

Yapılan değerlendirmelerden elde edilen bulgulardan musahipliğin, Alevi toplumlarda birlik beraberliğin desteklenmesi ve birlerinin otokontrolünü sağlamak için ortaya çıktığını, yaşanacak sorunların daha kolay çözülmesi için önemli olduğunu görüyoruz. Musahiplik ile ailenin önemi de ortaya çıkıyor.

Düşkünlük ile ilgili bulgulara baktığımız da ise Dedelerin adaleti sağlamasında dolayı Alevi toplulukların kendi düzenini sağlaması için çok büyük bir önem arz ettiğiyle karşılaşıyoruz. İşlenen suçları iki kısımda görmekteyiz; ilki basit ve affedilir suçlarken diğerleri ise cinayet, kul hakkı ve boşanma gibi suçların ise affedilmediği suçlardır.

Düşkün ilan edilenler toplumdan dışlanarak izole edilir. Eğer suçları basit affedilebilir suçlarsa düşkünlük belirli bir süre sonra kaldırılır. Eğer affedilmeyen bir suç ise ömür boyu devam eder. Düşkün ilan edilen kişi ile aynı evde olanlar, musahip kardeşleri de düşkün ilan edilebilir.

Kısaca her iki kavramında Arguvan ilçesinde etkisinin günümüzde yitirdiğini fakat devam etmesi gerektiğini savunduklarını görmekteyiz.

SONUÇ

Malatya ili Arguvan ilçesinde yaşayan Alevilerin dini yaşayışları üzerine yapılan bu araştırmada ilçede yaşayanların inanç yapılarının geçmişten günümüze olan değişimleri incelenerek, bağlı oldukları ocakların ve dedelerin hakkında bilgi elde edilmiştir. Yazılı kaynakların olmaması ve geleneklerin tamamen sözlü olarak nesilden nesile aktarılmasından dolayı, yapı tamamen sözlü gelenek üzerine etkilerini devam ettirmiştir. Arguvan ilçesinde Aleviliğin, ilçede yaşayan Alevi vatandaşların yaşantılarını büyük oranda etkilediği görülmektedir.

İlçede yapılan görüşmelerde Alevi inancının geçmişteki yaşantılarıyla günümüzdeki yaşantıları karşılaştırılarak aradaki farklar gün yüzüne çıkartılmış bilhassa Alevi gençlerinin kendilerinden önceki kuşaklara bakış açılarını inceleme fırsatı da bulunmuştur. Bu durum sonucunda elde edilen bulgular aşağıda anlatılmıştır.

Arguvan ilçesinde belirli yaşın üstündeki Alevi vatandaşların hayatlarının büyük bölümünde Alevi inanç ve kültürünün etkisiyle karşılaşılmıştır. Aldıkları her kararın, attıkları her adımın bu inanç ve kültüre uygun olup olmamasına dikkat ettikleri görülmüştür. Yapılan görüşmelerde belirli yaşın üstündeki Alevi vatandaşların pir, dede ve müşid gibi otorite olan bağlılıklarının daha güçlü olduğu, fakat belirli bir yaşın altındaki gençlerde bu bağlılığın zayıf olduğu gözlemlenmiştir. Yapılan görüşmelerde ilçedeki Alevi toplumlarda suç oranının daha düşük olduğunu, fakat belli bir yaşın altındaki genç Alevi vatandaşlarda maneviyatın zayıflamasından dolayı bu oran artmaktadır. Bunun nedeni ise dedelerin kendilerine bağlı olan talipleri ile arasındaki bağın zayıflamasından kaynaklanmaktadır. Kırsaldan kente doğru göç olması ve şehirleşmenin artmasıyla ilçeden çıkan Alevi vatandaşların maneviyatlarında zayıflama olduğu gözlemlenmiştir.

Yapılan görüşmelerde günümüze kıyasla geçmiş zamanlarda dedelere bağlılığın ve itaatin çok daha fazla olduğu ve dedelerin aldığı kararların bağlayıcı olduğu, günümüzde ise bu durumun zayıfladığı hatta birçok yerde neredeyse yok olduğu söylenmektedir. Eskiden suç işleyenlerin, küskün olanların cemlere alınmadığı hatta toplumdan dışlandığı anlatılmaktadır. Bu durum düzeni sağlamak, küslüğü ve kırgınlığı azaltmak ve hatta mahalle baskısı oluşturarak suç işleme ya da topluma zarar verme oranını azaltarak toplumu ıslah etmek amaçlanmıştır. Otoritenin dedelerinin elinde olduğu ve bu nedenle dedelerin verdiği karara herkesin uyduğu görülmektedir. Müşit, pir, dede, rehber ve talip hiyerarşisinin ilçede yaşayan Alevi toplumunda görüldüğü ve bu hiyerarşiye göre yapılan yönlendirme ve tavsiyelere uymak zorunda olunduğunu yapılan görüşmelerde ulaşılmıştır.

Aynı şekilde ocakzade olan kişilerin seyit yani ehlibeyt soyundan geldiğine inanılarak onlara karşı ayrı bir saygı gösterildiği ve değer verildiği gözlemlenmiştir. Bundan dolayı toplumda otorite olan, dedelerin kendilerine dikkat ederek toplumu örnek davranışlar sergilemek zorunda olduğu anlatılmıştır.

Belirli yaşın üzerinde olan Alevi vatandaşlarla yapılan görüşmelerde kendi gençliklerinde ilçe genelinde ya da köylerinde cemlerin düzenli olarak yapıldığı ancak günümüze gelinen sürede cemlerin azaldığı hatta yılda birkaç defaya düştüğü saptanmıştır. Bunun sebebinin köylerden kente göçün artması ve otoriteye yani dedelere gösterilen bağlılık ve saygının azalmasının olduğu bulgularla saptanmıştır. Bir diğer sebep ise ülke dahilindeki birçok köyde cem evlerinin yerlerini temsilen yapılan kültür merkezlerini devretmesinden ve bu tür yerlerde farklı etkinliklerin düzenlenmesinden dolayı maneviyatın azaldığı gözlemlenmiştir. Yine benzer şekilde gençlerin cemlere olan ilgilerinin azaldığı da görülmektedir. Arguvan ilçesinde yaşayan Alevi vatandaşların cem ibadetlerinin yılda bir kez ya da birkaç kez yapıldığı ifadeleri değerlendirildiğinde görüşmeye katılanların birçoğunun düzenli bir cem ibadeti yapmadığı belirlenmiştir. Benzer şekilde yapılan cemlerin tam olarak yapılmadığı, daha çok semah dönülen ve deyiş söylenen kısır cemler olduğu saptanmıştır.

Görüşme yapılan Alevi vatandaşların büyük bir kısmının Muharrem ayında 12 Matem orucunu, Hızır orucunu tuttukları belirlenmiştir. Ehli sünnette tutulan oruçlardan farklı olduğu, ancak günümüze gelindiğinde bu oruçların da eskisi kadar tutulmadığı belirlenmiştir. İlçede genellikle belirli yaşın üzerindeki Alevi vatandaşların oruçlarını aksatmadan tuttukları, sağlık dolayısıyla tutamayanların ise Muharrem ayında matem kurallarına uydukları belirlenmiştir. Benzer şekilde gençlerin oruç konusunda da isteksiz oldukları belirlenmiştir. Yine belirli yaşın altındaki gençlerin Ramazan orucunu tuttukları da gözlemlenmiştir.

Görüşmelerde dikkat çekilen hususlardan birisi de kurban ibadeti oluyor. Geçmişte kurban kesiminde en çok dedelerin köylere ziyaret ettiklerinde kesildiğinden bahsediliyor. Daha sonrasında ise adak ve bayram kurbanları geldiğini görüyoruz. Genellikle köylerinde ya da yakınlarında türbe, ziyaret gibi kutsal sayılan yerlerde adakların kesildiğini görmekteyiz. Bu kurbanların kesimi gelenekselleşerek bazı ziyaretlerde belirli günlerde kurban kesimlerinin yapıldığına da rastlamak mümkün olabilmekte. Yapılan görüşmelerde birçok köyde Muharrem kurbanı kesildiğini rastlamaktayız. Yakın tarihlerde ise bu kurbanların azaldığı, bayramlarda kesilen kurbanlar ve adak kurbanların yanı sıra gelenekselliğini yitirmeyen Abdal Musa kurbanı ve Hızır kurbanını görmekteyiz. İlçeden

şehir merkezine göç edenlerin bir araya gelmek ve birlik-beraberliği artırmak amaçlı Abdal Musa ve Hızır kurbanlarını kestiklerini de görmekteyiz.

Arguvan ilçesinde Alevi vatandaşlarla yapılan görüşmelerde, musahipliğin çok büyük bir önem arz ettiği fakat günümüzde eskisi kadar önemli olmadığı belirlenmiştir. Görüşme yapılan Alevi vatandaşların büyük bir kısmının musahiplik kurumunun Hz. Muhammed ile Hz. Ali arasında kardeş olma olayın ortaya çıktığı belirtilmiştir. Ülkede yaşayan Alevilerin birbirine denk iki Alevi canın dede tarafından ve musahiplik cemi ile ilan edildiği ve bu cemin sonunda kurban ya da kurbanların kesilmesi ile olduğu belirlenmiştir. Musahip olan canların arasındaki bağın kardeşlikten öte olduğu ve her türlü konuda birbirlerine maddi ve manevi olarak destek sağlamanın yanı sıra kendi aralarında bir tür otokontrol sistemi geliştirdiği gözlenmiştir. Görüşme yapılan Alevi canların bir kısmının musahibinin olduğu diğer bir kısmının musahibinin olmadığı gözlemlenmiştir.

Musahiplik gibi bir diğer önemli kurum olan düşkünlük kurumunun da günümüzde önemini yitirdiği belirlenmiştir. İlçede yaşayan Alevi toplumunun işlediği büyük suçlar sonucunda Alevi otoritesi tarafından suç işleyen düşkün ilan edilmesi ve düşkün ilan edilenlerin toplumdan soyutlanarak ıslah olması sağlanmıştır. Düşkünlüğün süresinin ne kadar olacağı ve kaldırıp kaldıramayacağı işlenen suçla bağlıdır. Eğer kişi bu süre zarfında tövbe edip ahlaklı ve edepli olma ikrarı verip kurban keserek düşkünlüğü kaldırılabilir fakat işlenen suç affedilmeyecek kadar büyük ise düşkünlüğü hayatı boyunca devam ettiği saptanmıştır.

Genel olarak elde edilen bulgulardan yola çıktığımızda itikat boyutunda Arguvan İlçesinde zayıflamanın olduğunu görmek mümkün. Bunun ilk olarak köyden kente göç olarak savunsak da bir diğer etken de teknolojinin gelişmesi ve bundan kaynaklı olarak bilgi kirliliğinin yayılmasının da etkili olduğunu görmekteyiz. İlçe genelinde Aleviliğin sözlü gelenekten gelmesi bu durumun da gençler tarafından benimsenmemesinden kaynaklandığını görebilmekteyiz. Öte yandan köyden kente göç esnasında ilk gelen ailelerin Alevi kimliklerini gizlemeleri ve çocuklarına da öğretmedikleri de karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun da Alevi gençleri ideolojik ya da itikadi olarak farklı yönelimlere çekebileceğini de görmek mümkündür.

KAYNAKÇA

A. SÖZLÜ KAYNAKÇA

Sıra No	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Meslek
KK1	Erkek	58	Lise	Çiftçi
KK2	Erkek	56	Yüksek Okul	Emekli
KK3	Erkek	50	Yüksek Okul	Esnaf
KK4	Erkek	65	Lise	Emekli
KK5	Erkek	62	Lise	Emekli
KK6	Kadın	70	İlkokul	Ev Hanımı
KK7	Erkek	35	Üniversite	Memur
KK8	Erkek	38	Lise	Teknisyen
KK9	Erkek	32	Üniversite	Öğretmen
KK10	Erkek	58	Üniversite	Araştırmacı
KK11	Erkek	45	Lise	Esnaf
KK12	Erkek	40	Üniversite	Öğretmen
KK13	Kadın	37	Üniversite	Memur
KK14	Erkek	30	Üniversite	Memur
KK15	Kadın	30	Üniversite	Öğretmen
KK16	Erkek	55	Lise	Emekli
KK17	Kadın	35	Üniversite	Memur
KK18	Kadın	37	Üniversite	Memur
KK19	Kadın	42	Üniversite	Memur
KK20	Kadın	72	İlkokul Terk	Ev Hanımı
KK21	Erkek	63	Yüksek Okul	Emekli
KK22	Erkek	66	Lise	Çiftçi
KK23	Erkek	60	Yüksek Okul	Emekli

B. YAZILI KAYNAKÇA

- Aksüt, Ali Kemali, (1932). *Erzincan Tarihi - Tarih, Coğrafi, İktisadi, Etnoğrafi, İdari İhsai Tetkikat Tecrübesi*. İstanbul: Resimli Ay Matbaası.
- Aksüt, Hamza, (2002). *Anadolu Aleviliğinin Sosyal ve Coğrafi Kökleri*. Ankara: Art Basın Yayın.
- _____ (2020). *Aleviler*. Ankara: Yurt Yayınları.
- Akbulut, Gülpınar, (2011). Türkiye’de Yer Değiştiren Yerleşmelere Bir Örnek: Arguvan İlçe Merkezi (Malatya). *Marmara Coğrafya Dergisi*. S: 24, ss: 471-492
- Aslantaş, Tahir, (2000). Alevilikte Kurban. *Cem Dergisi*. S: 99, ss: 33-34.
- Aytaç, İsmail, (2013). *Malatya Türk-İslam Dönemi Mimari Eserleri-II*. İstanbul: Malatya Valiliği.
- Bal, Hüseyin, (2004). *Alevi İslam Yolu*. İstanbul: Cem Vakfı Yayınları.
- Birge, John Kingsley, (1991). *Bektaşilik Tarihi*. (R. Çamuroğlu, Çev.) İstanbul: Ant Yayınları.
- Bozkurt, Fuat, (2004). *Buyruk*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Bulut, Halil İbrahim, (2013). Alevi Bektaşi Türkmen Geleneğinde Sosyal Dayanışma ve Kardeşlik Kurumu Olarak Musahiplik. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*. S: 65, ss: 101-118.
- Çelik, Behiye Deniz, (2019). Tunceli Yöresi Aleviliğinde Ocaklar. Malatya: Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi,.
- Çoğ, Mustafa, (2008). İslam Bizans İlişkileri Bağlamında Pavlikanlar Üzerine Bir Değerlendirme. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C: 13, S: 2, ss:80.
- Dönmez, Mehmet, (2008). Alevilikte Model Bir Şahsiyet Olarak Mürşid-i Kamil Doğan Dede'nin Fert ve Toplum Anlayışı. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*. C: 6, S: 15, ss: 588-589.
- Demir, Ahmet İshak, (2017). Cem Dergisi Sunumuyla Alevilikte İnançlar. *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi*. C: 10, S: 1. ss: 51-76.
- Er, Piri, (1997). Anadolu Aleviliğinde Kurban. *Cem Dergisi*. S: 66, ss: 39.
- Eröz, Mehmet, (1990). *Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Fırat, Atilla, (2002). Cem Kültür Evleri. *Cem Dergisi*. S: 117, ss: 23.
- Fıglalı, Erhem Ruhi, (1990). *Türkiye’de Alevilik – Bektaşilik*. Ankara: Selçuk Yayınları.
- _____ (1991). *Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik*. İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Gülsoy, Ersin, (2009). *Malatya, Divriği ve Darende Sancakları’nın İlk Tahriri (1519)*. İstanbul: Fenomen Yayınları.
- Gür, Mehmet, (2023). Sosyo-Kültürel Boyutlarıyla Akçadağ Yöresinde Alevilik. Malatya: İnönü Üniversitesi Alevilik Enstitüsü.
- Gürsoy, Sultan, (2020). Bizans- Müslüman Arap Mücadelesinde Bir Cemaat: Pavlikanlar. *Akademik Tarih Araştırmaları Dergisi*. C: 3, S: 2, ss: 133-150.
- Honigmann, Ernst (1970). *Bizans devletinin Doğu Sınırı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

- Işık, Adnan (1998). *Malatya (1830-1919)*. İstanbul: Kurtiş Matbaacılık.
- Kaplan, Doğan, (2009). *Yazılı Kaynaklara Göre Alevilik*. Ankara: TDV Yayınları.
- Kaygusuz, İsmail, (1991). *Musahiplik*. İstanbul: Alev Yayınları.
- Keçeli, Şakir, (2005). Bektaşilik-Alevilik Arasındaki Farklar-Meydan Evi. *Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu - 1*. Isparta.
- Keskin, Yahya Mustafa, (2004). *Değişim Sürecinde Kırsal Kesim Aleviliği*. Ankara: İlahiyat.
- Küçük, Hasan, (1981). *Tarikatlar*. İstanbul: TÜRDAV Yayınları.
- Melikoff, Irene, (1994). *Uyur İdik Uyardılar*. (T. Alptekin, Çev.) İstanbul: Cem Yayınları.
- Meriç, C. (2020). Anadolu Tahtacıları. *Kültür Araştırmaları Dergisi*. S: 4, ss: 213-229.
- Ocak, Ahmet Yaşar, (1990). *İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü*. Kabalcı Yayınları Ankara.
- _____ (1992). Türk Sufiliğinde Yesevîlik, Ahmed-î Yesevî Geleneğinin Teşekkülü. *Milletlerarası Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri* (ss: 79-80). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- _____ (1999). *Kalenderiler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- _____ (2000). *Babailer İsyanı*. İstanbul: Dergah yayınları.
- _____ (2003). *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*. İstanbul: İletişim Yay.
- Onarlı, İsmail Cem, (1998). Cem Evlerinin Tarihsel Kökeni. *Cem Dergisi*. S: 83, ss: 81, 28.
- Orhan, Muharrem Naci (1994). İbadet ve İçki. *Cem Dergisi*. S: 38, ss: 11.
- Öztürk, Melisa (2018). Anadolu Aleviliğinde ocaklar ve baba Mansur ocağı'nın inançsal müzik pratikleri Sivas-Zara Örneği. İstanbul: Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, Ziya (2014). *Diyar-ı Dersim / Ocaklar - Efsaneler*. İstanbul: Sokak Kitapları Yayınları.
- Pehlivan, Battal, (1993). *Anadolu'da Alevilik*. Alev Yayın evi.
- Selçuk, Ziya, Palancı, Mehmet, Kandemir, Mehmet, & Dündar, Hakan, (2014). Eğitim ve Bilim Dergisinde Yayınlanan Araştırmaların Eğilimleri: İçerik Analizi. *Eğitim ve Bilim*, 39.
- Şahin, Hüseyin. (2017). *Ozan Abbas Ekici Mezarımın İşareti Kırmızı Hüseyin Şahin*. Malatya: Protech Matbaa.
- Şener, Cemal, (2004). *Alevilik Olayı - Toplumsal Bir Başkaldırının Kısa Tarihçesi*. İstanbul: Etik Yayınları.
- Türkdoğan, Orhan, (2006). *Alevi Bektaşî Kimliği*. Timaş Yayınları İstanbul.
- TDV. (tarih yok). *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 43).
- Tur, Seyit Derviş, (2002). *Erkânname Aleviliğin İslam'da Yeri ve Alevi Erkânları*. Almanya.
- Tuğrul, Talip, (2006). Tunceli aleviliğinde inanç ve ibadet (Sarı Saltık Ocağı Örneği). İstanbul: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi.

- Üçer, Cenksu. (2019). *Anadolu'da Alevi Ocakları ve Grupları*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Yaman, Ali (2004). *Alevilikte Dedelik ve Ocaklar*. İstanbul: Karacaahmet Sultan Derneği Yayınları.
- _____ (2006). *Kızılbaş Alevi Ocakları*. Ankara: Anadol Matbaası.
- Yaman, Mehmet, (1995). Kurban, Kurban Bayramı ve Hıdırellez. (48), 32.
- Yıldırım, Ali, & Şimşek, Hasan, (2016). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seökin Yayıncılık.
- Yıldırım, Rıza, (2018). *Geleneksel Alevilik*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Yıldız, Harun, (2004), *Anadolu Aleviliği-Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme*, Ankara: Araştırma Yayınları.
- _____ (2019), Anadolu Alevî-Bektaşî İnanç Dünyasında Kurban Anlayışı Ve Kurbanla İlgili Ritüeller. *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*. S:20, ss:135-152
- Yinanç, Refet, & Elibüyük, Mesut, (1983). *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri- 1560*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.

EKLER

Ek-1. Fotoğraflar

Fotoğraf 1 Gürge Köyü Cem Evi İçerden Görünüm

Fotoğraf 2 Gürge Köyü Cem Evi İçerden Görünüm

Fotoğraf 3 Gürge Köyü Cem Evi İçerden Görünüm

Fotoğraf 4 Gürge Köyü Cem Evi İçerden Görünüm

Fotoğraf 5 Ermişli Köyü İmam Cafer Türbesi Dışarıdan Görünüm

Fotoğraf 6 Ermişli Köyü İmam Cafer Türbesi Dışarıdan Görünüm

Fotoğraf 7 Ermişli Köyü İmam Cafer Türbesi İçeriden Görünüm

Fotoğraf 8 Ermişli Köyü İmam Cafer Türbesi İçeriden Görünüm

Fotoğraf 9 Ermişli Köyü Sarı Hıdır Türbesi Dışarıdan Görünüm

Fotoğraf 10 Ermişli Köyü Sarı Hıdır Türbesi Dışarıdan Görünüm

Fotoğraf 11 Ermişli Köyü Sarı Hıdır Türbesi Dışarıdan Görünüm

Fotoğraf 12 Ermişli Köyü Sarı Hıdır Türbesi İçeriden Görünüm

Fotoğraf 13 Bozan Köyü Şah Sultan Türbesi İçeriden Görünüm

Fotoğraf 14 Bozan Köyü Şah Sultan Türbesi İçeriden Görünüm

Fotoğraf 15 Bozan Köyü Şah Sultan Türbesi İçeriden Görünüm

Fotoğraf 16 Ektir (Tarlacık) Köyü Şah-ı Merdan Asası

Fotoğraf 17 Ektir (Tarlacık) Köyü Hasan Efendi Ziyareti

Fotoğraf 18 Ektir (Tarlacık) Köyü Hasan Efendi Ziyareti

Fotoğraf 19 Ektir (Tarlacık) Köyü Hasan Efendi Ziyareti

Fotoğraf 20 Karahüyük Köyü Hatun Cicim Türbesi Dışarıdan Görünüm

Fotoğraf 21 Karahüyük Köyü Hatun Cicim Türbesi Dışarıdan Görünüm

Fotoğraf 22 Karahüyük Köyü Hatun Cicim Türbesi İçeriden Görünüm

Fotoğraf 23 Dolaylı (Halpuz) Köyü Ahmet Dede Türbesi Dışarıdan Görünüm

Fotoğraf 24 Dolaylı (Halpuz) Köyü Ahmet Dede Türbesi İçeriden Görünüm

Fotoğraf 25 Dolaylı (Halpuz) Köyü Ahmet Dede Türbesi İçeriden Görünüm

Fotoğraf 26 Dolaylı (Halpuz) Köyü Ahmet Dede Türbesi İçeriden Görünüm